

## **Bilaga 3. Miljöbedömning av Landsbygdsprogrammet 2007-2013**

### **Redovisning av Miljöbedömning av Landsbygdsprogrammet 2007-2013**

Livsmedelsekonomiska institutet har haft i uppdrag att göra den miljöbedömning av Landsbygdsprogrammet som krävs enligt *Europaparlamentets och Rådets direktiv (EG)2001/42 om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan*. För detta arbete har Agr lic Bo Norrell och Agronom Anders Emmerman, båda Jordbruksverket, engagerats av Institutet. Miljöbedömningen ingår i ex ante utvärderingen som bilaga 3 och redovisas härmed.

Lund den 14 juli 2006

Dag von Schantz  
Generaldirektör



## INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>1</b>	<b>BEDÖMNING AV VISSA PLANERS OCH PROGRAMS MILJÖPÅVERKAN</b>	<b>3</b>
1.1	Miljöbedömningens innehåll	3
1.2	Struktur på rapporten	5
<b>2</b>	<b>KORTFATTAD BESKRIVNING AV LANDSBYGDSPROGRAMMET</b>	<b>6</b>
2.1	Landsbygdsprogrammets övergripande innehåll	6
2.2	Finansiell omfattning	7
<b>3</b>	<b>KOPPLINGEN MELLAN DE SVENSKA MILJÖMÅLEN OCH LANDSBYGDSPOLITIKEN</b>	<b>9</b>
3.1	Landsbygdsprogrammets koppling till miljömålen	9
3.2	Koppling till jordbruk, skog och fjällvärld	12
<b>4</b>	<b>MILJÖTILLSTÅNDET</b>	<b>14</b>
4.1	Jordbrukets påverkan på miljön	14
4.2	Tillstånd och utveckling	17
	<i>Jordbrukets positiva bidrag – Biologisk mångfald, fauna, flora, kulturarv och hälsa</i>	17
	<i>Jordbrukets negativa miljöbelastning – Mark, vatten, hälsa och klimat</i>	22
<b>5</b>	<b>BEDÖMNING AV LANDSBYGDSPROGRAMMETS MILJÖEFFEKTER</b>	<b>32</b>
5.1	Referensscenario - effekter av Landsbygdsprogrammet	32
Axel 1:	Jordbrukets konkurrenskraft	33
5.2	Axel 2: Förbättra miljön och landskapet	35
	<i>Kompensationsbidraget</i>	36
	<i>Miljöersättningar</i>	37
	<i>Icke produktiva investeringar – jordbruk</i>	42
	<i>Första beskogning av jordbruksmark – Etablering av fleråriga energigrödor</i>	42
	<i>Icke produktiva investeringar – skog</i>	43
	<i>Erfarenheter av åtgärder i Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006, som motsvarar de föreslagna åtgärderna inom axel 2</i>	43
5.3	Axel 3 och 4	45
<b>6</b>	<b>UTVÄRDERING OCH BEHOV AV KUNSKAPSUPBYGGNAD</b>	<b>47</b>
6.1	Utvärdering av programmet	47
<b>7</b>	<b>SAMMANFATTNING</b>	<b>48</b>
7.1	Axel 1 – Konkurrenskraft	48
7.2	Axel 2 – Miljöåtgärder	48
7.3	Axel 3 och 4	49
<b>8</b>	<b>BILAGOR- SYNPUNKTER FRÅN SAMRÅD</b>	<b>50</b>
8.1	Synpunkter från Naturvårdsverket	50

8.2	Synpunkter från Svenska Naturskyddsföreningen	54
8.3	Synpunkter från Ekologiska Lantbrukarna	57
8.4	Synpunkter från Swedish National Network Unit for LEADER	65
	<i>Inledning Eva Kaspersson</i>	65
	<i>Eventuella negativa effekter</i>	66
	<i>Slutsatser</i>	68
	<i>Övriga synpunkter</i>	68

# Bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan

I enlighet med artikel 174 i fördraget skall gemenskapens miljöpolitik bidra till att bevara, skydda och förbättra miljön, skydda människors hälsa och till att utnyttja naturresurserna varsamt och rationellt samt bygga på försiktighetsprincipen. I unionens femte miljöåtgärdsprogram: *Mot en hållbar utveckling – Europeiska gemenskapens åtgärdsprogram för miljön och hållbar utveckling* lyfts vikten av att bedöma vad olika planer och program kan antas medföra för miljöpåverkan fram. Miljöaspekter skall integreras i utarbetandet och antagandet av planer och program genom att en miljöbedömning genomförs i enlighet med *Europaparlamentets och Rådets direktiv (EG)2001/42 om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan*. En miljöbedömning enligt Rådets direktiv (EG)2001/42 syftar till att identifiera negativa miljöeffekter som en konsekvens av planer och program som utarbetas och/eller antas av en myndighet på nationell, regional eller lokal nivå, inklusive dem som samfinansieras av Europeiska gemenskapen.

## 1.1 Miljöbedömningens innehåll

Med miljöbedömning avses att en miljörapport utarbetas, att samråd med intressenter genomförs, att miljörapporten och resultatet av samrådet beaktas i beslutsprocessen samt att information om beslutet förmedlas. Miljörapporten skall innehålla de uppgifter som krävs enligt *bilaga 1* till ovan nämnda direktiv, se nedan.

### Bilaga 1

**Följande uppgifter skall ingå i miljörapporten;**

- 1 En sammanfattning av planens eller programmets innehåll**
- 2 Väsentliga förhållanden i tillståndet hos miljön och dess sannolika utveckling om planen inte genomförs**
- 3 De kännetecknande miljöförhållandena i områden som kan antas komma att påverkas betydligt**

- 4 Alla befintliga miljöproblem som är relevanta för planen eller programmet**
- 5 De mål för skydd av miljön som uppställts på internationell nivå och på gemenskaps- eller medlemsstatsnivå och som är relevanta för planen eller programmet och det sätt på vilket dessa mål och miljöhänsyn har beaktats**
- 6 Den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma, inbegripet aspekter som biologisk mångfald, befolkning, folkhälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, kulturarv, landskap och det inbördes förhållandet mellan dessa faktorer**
- 7 De åtgärder som planeras för att förhindra, minska och så långt möjligt uppväga varje betydande negativ miljöpåverkan som följer av att planen eller programmet genomförs**
- 8 En sammanfattning av skälen till valet av de alternativ som har behandlats och en beskrivning av hur bedömningen gjorts och vilka problem som påträffats**
- 9 En beskrivning av de åtgärder som planeras för övervakning**
- 10 En icke-teknisk sammanfattning**

Landsbygdsprogrammet liksom det nuvarande Miljö- och landsbygdsprogrammet syftar till att förbättra miljön medan en granskning av åtgärderna utifrån direktiv (EG)2001/42 tar sikte på att identifiera eventuella negativa miljöeffekter. I samband med detta beaktas punkterna i bilaga 1 i den mån de är tillämpliga på Landsbygdsprogrammet. Fokus läggs framför allt på punkt 6, eftersom den ex ante-utvärdering<sup>1</sup> av det kommande Landsbygdsprogrammet som Livsmedels-ekonomiska institutet gör på regeringens uppdrag till viss del överlappar de andra punkterna.

I miljöbedömningen görs ingen uppskattning av effektiviteten i åtgärderna utan endast en bedömning av om negativa miljöeffekter uppstår. Även positiva mil-

---

<sup>1</sup> SLI 2006-07-14

jöeffekter kommenteras dock. Effektiviteten i åtgärderna behandlas i ex ante-utvärderingen.

## **1.2 Struktur på rapporten**

Rapporten struktureras på följande sätt. Kapitel 2 innehåller en kortfattad beskrivning av det kommande Landsbygdsprogrammet, dess innehåll och fördelning av medel per axel. I kapitel 3 redogörs för kopplingen mellan Landsbygdsprogrammet och dess miljömål och det svenska miljömålsarbetet och dess utgångspunkt i de svenska miljö kvalitetsmålen.

Kapitel 4 innehåller en analys av miljö tillståndet i landet, vilken ligger till grund för den miljöbedömning av Landsbygdsprogrammet som görs i kapitel 5. Miljöbedömningen i kapitel 5 utgår i första hand från de svenska miljö kvalitetsmålen och Landsbygdsprogrammets betydelse för arbetet med att uppnå dessa. Därmed fångas de tre områden som omfattas av gemenskapens strategiska riktlinjer in, liksom de områden som skall bedömas enligt Rådets direktiv (EG) nr 2001/42.

Kapitel 6 kommenterar utvärdering och behov av kunskap och kapitel 7 slutligen innehåller en icke teknisk sammanfattning av den förväntade miljöeffekten från valda åtgärder inom respektive axel.

# Kortfattad beskrivning av Landsbyggsprogrammet

## 2.1 Landsbyggsprogrammets övergripande innehåll

Det nuvarande Miljö- och landsbyggsprogrammet sträcker sig mellan åren 2000-2006. Från 2007 ska ett nytt program för landsbygdens utveckling ersätta det nuvarande samt vissa av åtgärderna inom mål 1 och Leader+.

Genomförandet av det nya programmet baseras på en nationell landsbygdsstrategi som är ett led i genomförandet av den europeiska landsbygdsstrategin. Den nationella strategin innehåller en redogörelse för den strategiska inriktningen av det kommande Landsbyggsprogrammet. Det övergripande målet för åtgärderna i Landsbyggsprogrammet är, precis som under nuvarande programperiod, *en ekonomisk, ekologiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden*.

Landsbyggsprogrammets övergripande strategiska inriktning kan sammanfattas i fyra punkter:

- 1 Fokus på åtgärder som främjar företagande, tillväxt och sysselsättning på landsbygden och som stärker landsbygdens konkurrenskraft.
- 2 En hög miljöambition med hänsyn till uppfyllelsen av miljökvalitetsmål.
- 3 Programmet ska främja en god utveckling av landsbygden. Lokalt engagemang och deltagande från flera målgrupper ska stödjas.
- 4 En helhetssyn på landsbygden i planering och genomförande.

Den övergripande strategiska inriktningen på Landsbyggsprogrammet är formulerad i enlighet med de gemensamma riktlinjerna enligt Rådets förordning (EG) nr 1698/2005<sup>2</sup>.

---

<sup>2</sup> Rådets förordning (EG) nr 1698/2005 om stöd för landsbygdsutveckling från Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU)



Företag och produktion inom de traditionella areella näringarna såväl som inom andra landsbygdsbaserade näringar ses som en förutsättning för tillväxt och sysselsättning på landsbygden. Insatser för kompetensutveckling och stöd till innovationer och entreprenörskap ingår därför i programmet. Det kommande landsbygdsprogrammet har inte samma ensidiga koppling till jordbruket som det nuvarande Miljö- och landsbygdsprogrammet.

Landsbygdsprogrammet har tyngdpunkten på miljöområdet med en tydlig koppling till de nationella miljökvalitetsmålen för de areella näringarna. Ett exempel är de areella näringarnas roll som förvaltare och utvecklare av landsbygdens natur och kulturmiljövärden som i sin tur kan bidra till efterfrågan på service, rekreation, friskvård och turism kopplat till landsbygden.

Fler grupper än de som direkt är kopplade till jordbruket skall nås med de nya landsbygdsinsatserna, och insatserna skall i större utsträckning bygga på lokalt deltagande och engagemang. En helhetssyn på landsbygden eftersträvas i planering och genomförande och utgångspunkten är att ta till vara och utveckla de resurser som finns i landets olika landsbygdsområden. Vad som mer konkret menas med helhetssyn är inte definierat, men knyts till den metod för genomförande som Leadermetoden utgör.

Knutet till vart och ett av de strategiska övergripande målen finns en sammanhållen grupp av åtgärder, benämnt *axel*. Förordningen anvisar åtgärder inom fyra axlar, var och en knuten till ett av de fyra övergripande målen med programmet, se ovan. Axel 1 innehåller således åtgärder med specifikt mål att förbättra konkurrenskraften inom jord- och skogsbruket, axel 2 innehåller åtgärder med syfte att förbättra miljön och landsbygden, axel 3 innehåller åtgärder med syfte att bidra till livskvalitet och diversifierad ekonomi på landsbygden och axel 4 slutligen representerar Leadermetoden med lokala partnerskap och ett underifrånperspektiv i genomförandet av programmet under programperioden.

## **2.2 Finansiell omfattning**

Omfattningen på Landsbygdsprogrammet i Sverige kommer att uppgå till i genomsnitt drygt 5,1 miljarder kronor per år då även icke-obligatorisk offentlig finansiering från kommuner, landsting, länsstyrelser mm inräknats. Totalt för hela programperioden rör det sig om nästan 34 miljarder kronor, en ökning med 9

miljarder jämfört med innevarande programperiod. Landsbygdsprogrammet avser hela Sverige, men vissa åtgärder riktas regionalt till specifika regioner.

Fördelningen av medel på de olika målen och åtgärderna inklusive utvärdering och teknisk assistans framgår av tabell 1.

**Tabell 1. Budget för landsbygdsprogrammet 2007 – 2013, ett genomsnittså**

Åtgärder	Mål	Miljoner kronor	%
Axel 1	Konkurrenskraft	720	15
Axel 2	Miljö och landskap	3 417	75
Axel 3	Livskvalitet och diversifierad ekonomi	471	10
Axel 4	Utvärdering, teknisk assistans	192	
Summa		4 801	100

*Källa: Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013, Jordbruksdepartementet*

För att vara stödberättigad till de olika åtgärderna inom axlarna krävs att tvärvillkor enligt rådets förordning (EG) nr 1782/2003 samt svensk miljölagstiftning följs. Med detta avses att vissa grundläggande krav inom områdena miljö, folkhälsa, djurhälsa, växt- och djurskydd skall vara uppfyllda. Vissa stöd är styrda till bestämda regioner beroende på vilka effekter som skall uppnås med stödet, till andra stöd är specifika skötselvillkor, det vill säga skötselvillkor utöver tvärvillkoren och god jordbrukssed, knutna av samma skäl.

De olika åtgärder som ingår under respektive Axel presenteras i kapitel 5.

# Kopplingen mellan de svenska miljömålen och landsbygdspolitiken

Som framgått tidigare är den strategiska inriktningen av det svenska Landsbygdsprogrammet en hög miljöambition med hänsyn till uppfyllelsen av miljö kvalitetsmål. För regeringens miljöpolitik finns ett övergripande mål: att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. För att nå generationsmålet har riksdagen antagit 16 miljö kvalitetsmål.

Dessa är; *Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Bara naturlig försurning, Giftfri miljö, Skyddande ozonskikt, Säker strålmiljö, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Storlagen fjällmiljö, God bebyggd miljö* och *Ett rikt växt och djurliv*. Till dessa miljö kvalitetsmål finns ett antal mer preciserade delmål, närmare bestämt 72 stycken.

Gemensamma mål och regler t.ex. direktiven 79/409/EEC (fågeldirektivet), 92/43/EEC (habitatdirektivet) och 2000/60/EEC (vattendirektivet) är väsentliga delar i det svenska miljö målsarbetet.

## 3.1 Landsbygdsprogrammets koppling till miljömålen

Gemenskapens strategiska riktlinjer för miljön och landsbygden (2006/144/EG) anger att resurser som avsätts för axel 2 i Landsbygdsprogrammet bör bidra till följande tre prioriterade miljörelaterade områden på EU-nivå:

1. biologisk mångfald och bevarande och utvecklande av jord- och skogsbruk med högt naturvärde samt traditionella jordbrukslandskap
2. skydd av vatten
3. mildrande av klimatförändringar

Dessa övergripande mål överrensstämmer med arbetet med de svenska miljö kvalitetsmålen. Dessa innefattar de tre prioriterade områdena enligt ovan.

Av tabell 2 nedan framgår kopplingen mellan EU:s övergripande miljömål för landsbygdsutveckling, den miljöpåverkan som skall bedömas enligt direktiv (EG)2001/42 och de svenska miljökvalitetsmålen. Landsbygdsprogrammet, och därmed jordbruket, berörs direkt av tio av miljökvalitetsmålen.

**Tabell 2. Sammanställning över mål kopplade till Landsbygdsprogrammet**

EU: s strategiska riktlinjer för Landsbygdsutveckling: Miljö	Bedömning enl. punkt 6, bilaga 1	Svenska miljökvalitetsmål	Koppling
* Biologisk mångfald och bevarande och utvecklande av jord- och skogsbruk med högt naturvärde samt traditionella jordbrukslandskap	<b>biologisk mångfald, kulturarv, landskap, mark</b>	<i>Ett rikt odlingslandskap</i>	Direkt
	<b>djurliv, växtliv</b>	<i>Ett rikt växt- och djurliv</i>	Direkt
		<i>Levande skogar</i>	Direkt
		<i>Storslagen fjällmiljö</i>	Direkt
		<i>Myllrande våtmarker</i>	Direkt
	<b>mark</b>	<i>Giftfri miljö</i>	Direkt
* Skydd av vatten	<b>vatten</b>	<i>Giftfri miljö</i>	Direkt
		<i>Ingen övergödning</i>	Direkt
		<i>Hav i balans samt levande kust och skärgård</i>	Direkt

		<i>Grundvatten av god kvalitet</i>	Direkt
* Mildrande av klimatförändringar	<b>klimatfaktorer</b>	<i>Begränsad klimatpåverkan</i>	Direkt
	<b>folkhälsa, luft, befolkning, materiella tillgångar</b>	<i>Frisk luft</i>	Indirekt
		<i>Bara naturlig försurning</i>	Direkt
		<i>Skyddande ozonskikt</i>	Indirekt
		<i>Säker strålmiljö</i>	Indirekt
		<i>God bebyggd miljö</i>	Indirekt

Landsbygdsprogrammets påverkan på miljön kan enklast beskrivas och kommenteras utifrån jordbrukets direkta bidrag (både positiva och negativa) till relevanta miljö kvalitetsmål, då Landsbygdsprogrammet huvudsakligen riktas till jordbrukssektorn. Landsbygdsprogrammets påverkan på folkhälsa, luft, befolkning och materiella tillgångar är indirekt, och kommenteras därför inte i rapporten.

Den signifikanta miljöpåverkan som efterfrågas i punkt 6, Bilaga 1, (se kapitel 1) såsom effekter på biologisk mångfald, folkhälsa, fauna, flora, jord, vatten, luft m.m., ingår således av det svenska miljöarbetet och arbetet med att nå miljö kvalitetsmålen. Miljöåtgärderna i Landsbygdsprogrammet är ett medel i arbetet att uppfylla miljö kvalitetsmålen. Resultatet av arbetet med att nå de svenska miljö kvalitetsmålen är därför en användbar utgångspunkt för att bedöma miljö tillståndet i landet (se kapitel 4) och för att göra en miljöbedömning av de åtgär-

der som föreslås i det kommande Landsbygdsprogrammet enligt direktiv (EG) 2001/42<sup>3</sup> (se kapitel 5).

EU:s strategiska riktlinjer om biologisk mångfald överensstämmer med delmål under t.ex. miljö kvalitetsmålen *Ett rikt odlingslandskap*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skog*, *Storslagen fjällmiljö* och *Ett rikt växt och djurliv*. Vattenfrågorna ingår i miljö kvalitetsmål såsom *Grundvatten av god av god kvalitet*, *Ingen övergödning* och *Giftfri miljö*. Klimatfrågorna slutligen fångas upp i miljö kvalitetsmålet *Begränsad klimatpåverkan*.

### 3.2 Koppling till jordbruk, skog och fjällvärld

Miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* är till stora delar kopplat till jordbruket. Målet syftar till att odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljö värdena bevaras och stärks. Flera andra mål har också betydelse i förhållande till jordbruket, t.ex. *Ingen övergödning*, *Giftfri miljö*, *Grundvatten av god kvalitet*, *Myllrande våtmarker*, *Begränsad klimatpåverkan* och *Ett rikt växt- och djurliv*. Väsentliga delmål har ytterligare operationaliserats och kvantitativa mål har satts upp.<sup>4</sup> Dessa behandlas till den del de är relevanta för jordbruket i kapitel 4 som beskriver miljö tillståndet i landet.

För skogen respektive fjällvärden finns miljö kvalitetsmålen *Levande skogar* och *Storslagen fjällmiljö*.

Jordbruket påverkar miljön både genom den negativa miljöbelastning som följer av jordbruksaktivitet och bidrar till kollektiva nyttigheter. Jordbrukets bidrag till de negativa miljöeffekterna sker främst genom näringsläckage, påverkan av växtskyddsmedel och ammoniakavgång. Till de positiva effekterna bidrar jordbruket med landskapsbilden, biologisk mångfald och bevarandet av kulturvärden.

Jordbruket bidrar också till utsläpp av växthusgaser främst i form av metan och lustgas. Gemenskapens strategiska riktlinjer pekar särskilt bland annat på jord-

---

<sup>3</sup> Europaparlamentets och Rådets direktiv (EG) nr 2001/42 om bedömning av vissa planers och programs miljö påverkan.

<sup>4</sup> se <http://miljomal.nu/index.php>

och skogsbruket i utvecklingen av förnybar energi och som leverantör av material till biogasanläggningar.

# Miljötilståndet

Beskrivningen av miljötilståndet och dess utveckling utgår från uppföljningen av de svenska miljö kvalitetsmålen och nuvarande delmål. Uppföljning av miljö kvalitetsmålen och dess delmål har gjorts bland annat med hjälp av direkta mätningar i pågående miljöövervakningsprogram.

I många fall är det inte möjligt att direkt mäta förändringar i miljötilståndet och än mindre att hänföra förändringarna till specifika åtgärder. Som underlag i utvärderingarna används därför ofta indikatorer och olika modellberäkningar.

En fördjupad utvärdering av arbetet med miljö kvalitetsmålen har påbörjats och ska redovisas till regeringen den 1 april 2008. Delmålen för det fortsatta miljöarbetet efter 2010 kommer därefter att justeras och kompletteras. Redovisningen i denna rapport begränsas till de delmål där jordbruket har en betydande och ofta direkt påverkan.

## 4.1 Jordbrukets påverkan på miljön

Jordbruket utgör en relativt liten del av den totala landarealen. Skillnaderna är dock stora mellan olika regioner inte bara när det gäller jordbrukets betydelse utan även i fråga om jordmån, klimat, avrinningsområden med mera. Detta har stor betydelse för vilken påverkan på miljön jordbruket har.

Miljöeffekterna av jordbruksproduktion bestäms generellt sett av hur omfattande produktionen är, vilken typ av produktion det är och var i landet produktionen sker. Detta gäller såväl för negativ miljöbelastning som för positiva effekter av jordbruket. I Sverige finns stora regionala skillnader avseende jordbrukets belastning på miljön.

Tabell 3 illustrerar skillnaderna mellan de olika produktionsområden<sup>5</sup> som Sverige är indelat i och till den del de ingår i ett miljö känsligt område<sup>6</sup>. Av tabellen framgår att arealen åkermark är på tillbakagång i hela landet, och särskilt tydligt

---

<sup>5</sup> Götalands södra slättbygder (Gss), Götalands mellanbygder (Gmb), Götalands norra slättbygder (Gns), Svealands slättbygder (Ss), Götalands skogsbygder ((Gsk), Mellersta Sveriges skogsbygder (Ssk), Nedre Norrland (Nn) och övre Norrland (Nö)

<sup>6</sup> I enlighet med nitratdirektivet (91/676/EEG)

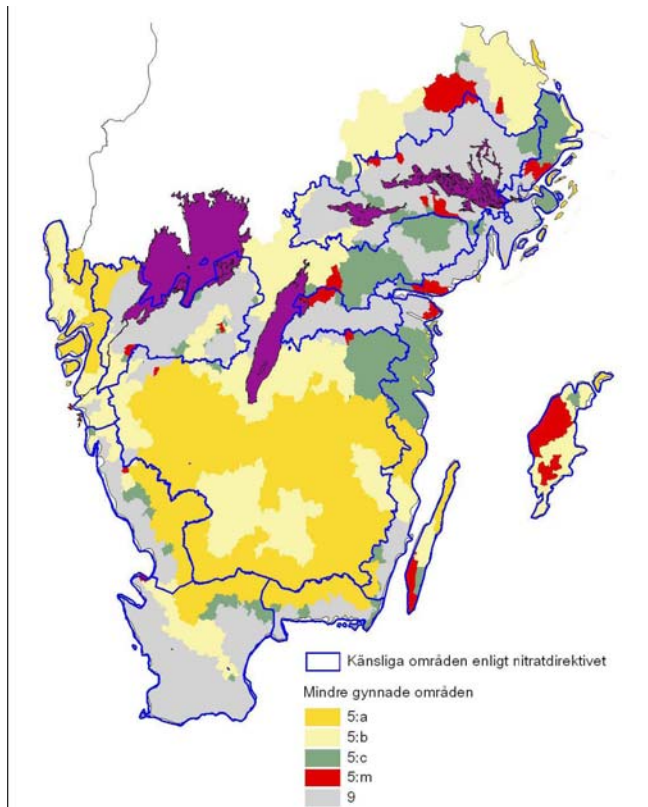


är detta i norra Sverige, där andelen åker dessutom är liten i förhållande till skogen.

**Tabell 3. Produktionsområden och karaktäristika**

Produktions- område	Stödområde	Ha åker per ha skog	Förändr. åker 1984-2004	Del i miljö känsligt område (91/676/EEG)
Gss	Inget	504%	-4%	Hela
Gmb	5m,5b	82%	-5%	Nästan hela
Gns	Inget	111%	-3%	Till stor del
Ss	Inget	43%	-9%	Till stor del
Gsk	5a,5b	17%	-14%	Obetydlig
Ssk	4	9%	-12%	Ingen
Nn	1,2,3	3%	-15%	Ingen
Nö	1,2,3	2%	-20%	Ingen

De regionala skillnaderna har stor betydelse för en effektiv utformning av olika åtgärder riktade till jordbruket. Ett sådant exempel i Landsbygdsprogrammet är insatser för att minska kväveläckage som bör inriktas mot områden med större problem. Utifrån nitratdirektivet och de definierade vatten som är förorenade (eller som kan förorenas om åtgärder enligt direktivet inte vidtas) har känsliga områden i landet utpekats. Inom dessa områden ska åtgärdsprogram upprättas med en rad olika krav på gödselhantering med mera. Nuvarande utpekade områden utgör cirka 65 procent av den svenska åkermarken och sammanfaller väl med de områden i Sverige som har bäst förutsättningar för jordbruk. Dessa områden är betecknade som 9 på kartan nedan och befinner sig mellan den linje som anger gräns för känsliga områden och havet.



Intensiteten på odlingen och produktionsinriktningen påverkar direkt användningen av såväl växtnäring som växtskyddsmedel. En stor del av problemen med dessa är knutna till slättbygdsområden, eftersom produktionen är intensivare där. En stor del av slättbygdsområdena ligger dessutom nära kusterna vilket ökar riskerna för belastning av näringsämnen eftersom retentionen blir lägre och en större del av växtnäringen når ut till havet.

Användningen av växtskyddsmedel är ofta betydligt större på en växtodlingsgård än på en mjölkgård beroende på att den senare har relativt mycket vall i växtföljden som innebär en minskad användning. På gårdar med intensiv djurproduktion och stor mängd stallgödsel per areal ökar riskerna för växtnäringsförluster.

I andra områden, t.ex. i mindre gynnade områden i norra Sverige och i skogsbygder, är problemen med jordbrukets miljöbelastning betydligt mindre. Lokala förändringar som där skulle kunna innebära ökad miljöbelastning har därför i det stora hela mindre betydelse. Jordbruket i dessa områden är å andra sidan ofta förknippade med positiva effekter för miljön genom att det bidrar till att hålla landskapet öppet och också påverkar den biologiska mångfalden.

## 4.2 Tillstånd och utveckling

Nedan beskrivs kortfattat miljö tillståndet i landet utifrån de miljöfaktorer som skall bedömas enligt bilaga 1. Beskrivningen utgår från den uppföljning som löpande sker av de svenska miljö kvalitetsmålen. De operativa mål som har en direkt koppling till jordbruket är uttryckta i hektar, djurenheter eller antal jordbrukare och beskriver till viss del utvecklingen. Avsnittet inleds med de miljöfaktorer som jordbruket har en övervägande positiv inverkan på. Därefter följer de miljöfaktorer där jordbruket bidrar till en negativ belastning.

*Jordbrukets positiva bidrag – Biologisk mångfald, fauna, flora, kulturarv och hälsa*

### **Landskapsbilden**

I många tusen år har landskapet ständigt påverkats av människans olika aktiviteter och spåren av det förflutna finns överallt. Med ett historiskt perspektiv blir det tydligt att förändringar skett och sker hela tiden, skillnaden är att människans påverkan på miljön och landskapet har ändrats dramatiskt jämfört med tidigare epoker. Processer som bl a urbanisering, industrialisering, jordbrukets strukturomvandling och samhällets tekniska utveckling har resulterat i att det idag finns stora arealer igenväxande landskap med övergivna bebyggelsemiljöer. Som kontrast finns det fullt utnyttjade produktionslandskapen med skarpa gränser mellan skog, jordbruk, industri, handel, bostäder etc. förändringar i förhållningssätt och beteende. Det görs idag stora insatser från samhällets sida för att bevara och skydda det traditionella landskapet, t.ex. det öppna odlingslandskapet, fornlämningarna, våtmarkerna och de artrika biotoperna.

Landskapets innehåll har stor betydelse för hur det upplevs ur ett rekreativt och estetiskt perspektiv. Skog, fjäll, sjö och i viss mån odlingslandskapet har betydande värden ur ett rekreativt och turistperspektiv och är värdefulla resurser för landsbygden som helhet.

Jordbrukets betydelse för landskapsbilden är kopplad till olika brukningsmetoder i kombination med skilda naturförhållanden som har lett till ett variationsrikt landskap. Varierande livsmiljöer är en viktig förutsättning för en rikedom av växter och djur. Avgörande för påverkan på landskapsbilden är inte bara en variation mellan skog och jordbruksmark, utan också vilken typ av grödor som odlas på åkermarken, där en variation generellt sett upplevs som positiv. Variationen i landskapet är speciellt betydelsefullt i områden där åkermarken är en knapp resurs.

Många av de växt- och djurarter som har sin hemvist i odlingslandskapet i dag finns endast i spridda restpopulationer. Återhämtningen är ofta en långsam process. Svaga och utdöende populationer har svårt att åter bli reproduktiva och växter och djur löper en stor risk att dö ut som en följd av landskapets ökade fragmentering. Inom EU används antalet fåglar i jordbrukslandskapet som ett mått på tillståndet för den biologiska mångfalden. Dessa mäts med hjälp av ett s.k. trimindex, som är en sammanvägning av ett antal vanliga fågelarter i odlingslandskapet. För Sveriges del är det 11 fågelarter som ingår i indexet. Enligt detta index har antalet fåglar knutna till jordbrukslandskapet minskat med hela 40 procent sedan mitten av 1970-talet.

I stora delar av norra Sverige innebär åkermark en variation i förhållande till skogslandskapet, medan det omvända gäller för slättbygderna. (se tabell 3).

Spännvidden är stor från extrem slättbygd i södra Sverige (Gss) där arealen åkermark är fem gånger större än arealen skogsmark, till stödområdena (1-4) i norra Sverige där åkermarken endast utgör några få procent av arealen skogsmark. Åkermarkens betydelse för variationen i landskapet är generellt sett mer betydelsefull i stödområdena.

Miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* innebär att "Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks". Miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*, delmål 3, skall det senast år 2007 finnas metoder för att följa upp att biologisk mångfald och biologiska resurser såväl på land som i vatten nyttjas på ett hållbart sätt. Senast år 2010 skall biologisk mångfald och biologiska resurser såväl på land som

i vatten nyttjas på ett hållbart sätt så att så att biologisk mångfald upprätthålls på landskapsnivå.

### **Ängs- och betesmarker**

Biologisk mångfald på olika nivåer, från genetisk mångfald till populationer, arter och ekosystem minskar snabbt idag. De största hoten mot den biologiska mångfalden är utarmning av ekosystem och arternas livsmiljöer<sup>7</sup>. I Sverige är det framför allt stora förändringar i markanvändningen, särskilt nedläggning av jordbruk med upphört bete och igenväxning som följd, som hotar den biologiska mångfalden

Betes- och ängsmarker, som tillhandahålls via jordbruket, har mycket stor betydelse för den biologiska mångfalden och kulturvärden i landet. Betes- och ängsmarker tillhör de mest artrika och unika i Sverige, och skapas genom slåtter och bete, det vill säga metoder som har lång historisk tradition i landet<sup>8</sup>. I takt med att odlingsmetoderna förändras, hotar dessa marker att försvinna, och med dem en del av den biologiska mångfalden och kulturarvet.

Miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* tar sikte på att bevara biologisk mångfald och kulturmiljövärden och enligt delmål 1 ska:

- samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden,
- arealen hävdad ängsmark utökas med minst 5000 ha till år 2010,
- arealen hävdad betesmark av de mest hotade utökas med minst 13000 ha till år 2010.

Arealen betesmarker har successivt minskat under en stor del av 1990-talet. Utvecklingen vände i början av 1990-talet och framför allt i samband med Sveriges EU- inträde 1995, och den tillgång till jordbruksstöd detta innebar. Kravet på foderareal samt de riktade betesmarksersättningarna var i sammanhanget vik-

---

<sup>7</sup> Regeringens proposition 2004/05:150. Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag

<sup>8</sup> Bernes, C. (Redaktör) 1994. Biologisk mångfald i Sverige. Naurvårdsverkets förlag.

tiga faktorer.<sup>9</sup> Arealen betesmarker har sedan dess ökat och är idag enligt jordbrukarnas ansökningar om arealbaserat stöd cirka 560 000 hektar<sup>10</sup>.

Av nedanstående tabell framgår utvecklingen av betes- och ängsmarker sedan år 2000 och uppsatta mål för desamma.

**Tabell 4. Utveckling av ängs- och betesmark i Sverige (med stöd enligt Miljö- och landsbygdsprogrammet), hektar, år 2000 – 2005**

Markslag	2000	2004	2005, prel.	Mål
Betesmark och slåtteräng	373 600	445 000	490 000	450 000 <sup>11</sup>
- varav areal hävdad ängsmark	5 000	6 900	8 000	10 000
- varav med tilläggsersättning	-	5 000	5 400	
Betesmarker i Norrland och utmarksbeten, exkl. fäbodbeten	45 400	56 200	62 500	57 000

Källa: SJV, Årsredovisning för räkenskapsåret 2005

Utvecklingen har varit positiv sedan år 2000. För arealen betesmarker av de mest hotade är målet nått. För att uppnå delmålet om hävdad ängsmark återstår dock en del att göra.

### Våtmarker

Våtmarker har också stor betydelse för den biologiska mångfalden. (De är även viktigt för att minska växtnärläckaget, se vidare avsnitt Mark och vatten).

Enligt miljökvalitetsmålet *Myllrande våtmarker*, delmål 4, ska minst 12 000 ha våtmarker och småvatten anläggas eller återställas i odlingslandskapet fram till år 2010.

**Tabell 5. Utveckling av anlagda eller återställda våtmarker, (med stöd enligt Miljö- och landsbygdsprogrammet), 2000 – 2005**

Våtmark	2000	2004	2005, prel.	Mål
Anlagda våtmarker	282	2 650	3 130	12 000
Anlagda våtmarker, ej inom LBU		230	310	
Restaurerade fuktiga/våta ängar och betesmarker		70	1 100	

<sup>9</sup> Jordbrukspolitiken och miljön igår – idag – imorgon, Jordbruksverkets rapport 2003:2

<sup>10</sup> Källa SJV, muntlig kontakt Hans Jönrup

<sup>11</sup> Avser mål för LBU-programmet

Summa hektar	284	3610	4540	12 000
--------------	-----	------	------	--------

Källa: SJV, Årsredovisning för räkenskapsåret 2005

Ökningen sedan år 2000 har varit i storleksordningen 4 500 hektar. Utvecklingen har hittills varit för långsam relativt delmålet.

### Kulturarv

Kulturbärande landskapselement är historiska spår och utgörs av fysiska lämningar som hägnader, vägar, alléer byggnader samt andra spår av tidigare odlingsystem. De är källor till kunskap om hur samhället har varit organiserat och hur människan historiskt sett har utnyttjat landskapet. Landskapselement uppvisar ofta tydliga regionala variationer i utseende, funktion och ålder.

Den stora omvandling av jordbruket som skett de senaste femtio åren har medfört att många landskapselement knutna till odlingslandskapet har försvunnit. De kvarvarande elementen hotas av förfall då de ofta förlorat sin ursprungliga funktion och inte längre underhålls. Ofta kan de vara ett hinder för ett storskaligt jordbruk.

Landskapelement som avses i jordbrukslandskapet är t.ex. linjeelementen stenmurar, vägrenar och öppna diken och punktelement t.ex. i form av åkerholmar, odlingsrösen och ensamma träd.

Miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*, delmål 3, innebär att antalet kulturbärande landskapselement som vårdas ska öka med cirka 70 procent till år 2010. Att bevara, vårda och underhålla återstående landskapselement har stor betydelse för odlingslandskapets kulturmiljövärden, och är en förutsättning för ett varierat landskap med kvarvarande regionala särdrag.

**Tabell 6. Utveckling av antal landskapselement i odlingslandskapet (med stöd enligt Miljö- och Landsbyggsprogrammet), år 2000 – 2005**

Landskapselement	2000	2004	2005, prel	Mål
Linjeelement (stenmurar, vägrenar mm)	47 000	76 000	70 000	80 000
Punktelement (åkerholmar, odlingsrösen mm)	365 000	515 000	535 000	620 000

Källa: SJV, Årsredovisning för räkenskapsåret 2005

Utvecklingen har under senare år varit positiv. Ökningen har relativt målet varit tillfredsställande för linjeelementen medan punktelementen har en något sämre ökningstakt. Antal jordbrukare som får del av stöd för att bevara landskapselement har ökat från 12 740 till preliminärt 14 800 år 2005.

Enligt miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*, delmål 4, ska senast år 2010 det nationella programmet för växtgenetiska resurser vara utbyggt och att det ska finnas ett tillräckligt antal individer för att långsiktigt säkerställa bevarandet av inhemska husdjursraser i Sverige.

Det pågående arbetet med inventeringen av kulturväxter inom Programmet för odlad mångfald (POM) är ett led i strategin om bevarande och nyttjande av de växtgenetiska resurserna. Detta skall färdigställas under 2006. Arbetet pågår för att mer detaljerat analysera hur delmålen för husdjursgenetiska resurser ska se ut.

De husdjursgenetiska resurserna kan beskrivas som de djur som har nyttjats, som nyttjas, eller kommer att nyttjas, för olika ändamål. Jordbrukets djurhållning utgör en tillgång för den biologiska och genetiska mångfalden i landskapet. Flera av de äldre, nationella husdjursraserna är utrotningshotade.

#### *Jordbrukets negativa miljöbelastning – Mark, vatten, hälsa och klimat*

Mark och vatten påverkas av utsläpp från mänsklig verksamhet. Tillståndet för den svenska åkermarken och dess långsiktiga produktionsförmåga är tillfredsställande. Variationen beror till del på olika driftsinriktning. Tillgången på vatten är förhållandevis god i Sverige, men det finns områden med tillfällig brist på vatten, till exempel i sydöstra Sverige och i kustregionerna. De totala vattenuttagen i Sverige har för år 2000 beräknats till 3,2 miljarder kubikmeter. Merparten av vattnet, närmare två tredjedelar, var ytvatten det vill säga vatten från sjöar och vattendrag.

En stor del av det försurande nedfallet i Sverige har sitt ursprung i andra länder. Nedfallet av försurande ämnen är i stora delar högre än vad naturen tål. Förekomsten av jordar med naturligt låga pH-värden och med låg buffringskapacitet är frekvent. Särskilt i sydvästra Sverige med ett förhållandevis stora nederbördsöverskott medför det att den kritiska belastningen överskrider kraftigt.



Jordbruket bidrar med negativ miljöpåverkan på mark, vatten och luft genom användningen av gödselmedel (kväve och fosfor), genom animalieproduktion (utsläpp av ammoniak) och användningen av växtskyddsmedel. Enbart för en mycket liten del av den svenska åkermarken är halterna av tungmetaller över de svenska gränsvärden som gäller vid användning av avloppsslam. Jordbruket står för ca 4 procent av den totala vattenanvändningen. Inom jordbruket används vatten för bevattning av grödor och för djurhållning. Drygt två tredjedelar av jordbrukets vattenanvändning åtgår för bevattning. Jordbrukets vattenuttag är störst i Södra Östersjöns vattendistrikt. Jordbruket svarar för nästan 85 procent av de totala ammoniakutsläppen. För 2003 motsvarade jordbrukets utsläpp 46 500 ton ammoniak.

### **Kväveutlakning**

Utlakning av kväve kan innebära negativa miljö- och hälsoeffekter i form av t.ex. algblomning, minskad biologisk mångfald och förhöjda halter av nitrat i grundvattnet. Problemen med kväve och fosfor hänger nära ihop, utlakning av fosfor kan också innebära negativa miljö- och hälsoeffekter i form av t.ex. algblomning och minskad biologisk mångfald. En internationell oberoende expertbedömning<sup>12</sup> av nuvarande svenska åtgärdsstrategi för kväve och fosfor har gjorts. Bedömningen i den kommer att få viss betydelse för inriktningen av det framtida arbetet med bl.a. ökat fokus på fosforproblematiken framför allt i Östersjön. Tillförseln av både kväve och fosfor till västerhavet bör minska. Fokus här bör ligga på att minska kväve<sup>13</sup>.

I enlighet med miljökvalitetsmålet *Ingen övergödning* (delmål 2) ska de svenska vattenburna utsläppen av kväve från mänsklig verksamhet till haven söder om Ålands hav minska med 30 procent från 1995 års nivå. Målet med pågående åtgärdsprogram inom jordbruket är att till år 2010 skall rotzonsutlakningen ha minskat med 7 500 ton kväve.

---

<sup>12</sup> *Eutrophication of Swedish Seas*, Naturvårdsverkets rapport 5509

<sup>13</sup> Övergödning av Sveriges kuster och hav, Naturvårdsverkets ställningstagande med anledning av en internationell expertutvärdering av kväve/fosforproblematiken i våra omgivande hav, Rapport 5587, juni 2006.

Av nya modellberäkningar<sup>14</sup> på förändringen av kväveutlakningen från åkermark 1995 och 2003 framgår att utlakningen har minskat med cirka 7 000 ton, vilket motsvarar en minskning med cirka 12 procent. Minskningen på 7 000 ton mellan 1995 och 2003 förklaras bl.a. av minskad åkerareal, cirka 1 900 ton, miljöersättning cirka 2 100 ton och ökad kväveeffektivitet i odlingen bland annat genom rådgivning och information med cirka 2 100 ton.

Utvecklingen har även varit positiv utifrån en annan indikator. Kvävebalansen har till exempel minskat mellan 1995 och 2003<sup>15</sup>, se tabell 7 nedan. Kvävebalansen sammanfattar vad som tillförs respektive förs bort från marken, och överskottet/balansen ger ett grovt mått på risken för negativa miljöeffekter, till exempel att växtnäring lakas ut till vatten.

**Tabell 7. Kvävebalans enligt Statistiska centralbyråns beräkningar, kg/ha**

År	1995	1997	1999	2001	2003
Överskott/balans	58	50	50	48	46

Källa: SCB

Utlakningen av kväve beror inte bara på tillförsel av gödningsmedel utan också på klimat, jordart och inte minst på hur själva odlingen bedrivs. Användning av fånggrödor<sup>16</sup> och vårbearbetning påverkar inte själva kvävebalansen, men kan påverka utlakningen avsevärt. Detsamma gäller för våtmarker, det vill säga kväve binds genom dessa åtgärder.

Genom att anlägga fånggrödor eller att bearbeta jorden på våren kan kväveläckage minska. Av tabell 8 framgår utvecklingen av den odlade areal där dessa åtgärder har vidtagits. För att värdera effekten av dessa åtgärder på kväveläckaget räcker det inte med att beräkna växtnärbalansen. Kompletterande metoder för att följa förändringen behövs i form av modellberäkningar.

<sup>14</sup> Beräkning av förändringen av kväveutlakningen mellan 1995 och 2003 och den förväntade effekten av åtgärder som föreslagits för minskade utlakningsförlust. Delredovisning av projektet "Beräkningar av kväveutlakningen" (jordbruksverket, dnr 23 8051/04), SLU

<sup>15</sup> Kväve- och fosforbalanser för jordbruksmark och jordbrukssektor 2003. Rapportserien från SCB varav den senaste är SCB Statistiska meddelanden MI 40 SM 0501

<sup>16</sup> Med fånggrödor avses grödor som sås för att binda näringsämnen till dess den ordinarie grödan kan ta upp dem på ett effektivt sätt.

**Tabell 8. Utveckling av fånggröda eller vårbearbetning (med stöd från Miljö- och landsbygdsprogrammet), antal hektar, 2000-2005**

År	1996	2002	2004	2005, prel	Mål
Fånggröda eller vår bearbetn.	153 000	181 500	201 000	194 000	50 000

Källa: SJV, Årsredovisning för räkenskapsåret 2005

Målet för nuvarande LBU- program, 50 000 hektar, överskrids kraftigt.

Ytterligare ett sätt att minska utlakningen av kväve från jordbruket är att anlägga våtmarker. Enligt tabell 5 framgår att färre våtmarker än förväntat har anlagts sedan år 2001. Det är också stor variation mellan olika våtmarker i reningseffekt beroende på bland annat deras placering och utformning. I Naturvårdsverkets aktionsplan för havsmiljön<sup>17</sup> utgår beräkningen från att våtmarkerna i genomsnitt renar 175 kg kväve per hektar.

Potentialen är stor för att förbättra den renande effekten från våtmarker och göra nyanlagda våtmarker mer kostnadseffektiva än genomsnittet för de hittills anlagda våtmarkerna.

Förändringen av jordbrukspolitiken 2005 förväntas leda till fortsatta minskningar av kväveläckaget. Detta beror på en minskning av spannmålsodlingen och antalet djur. Det första året med det nya gårdsstödet beräknas kväveutlakningen brutto minska med cirka 2 300 ton.<sup>18</sup>

### **Fosforförluster**

Även fosforförluster innebär, som tidigare nämnts, negativa miljö- och hälsoeffekter i form av t.ex. algblooming och minskad biologisk mångfald.

Miljökvalitetsmålet *Ingen övergödning*, delmål 1, har som mål att de svenska vattenburna utsläppen av fosforföreningar från mänsklig verksamhet till sjöar, vattendrag och kustvatten ha minskat med minst 20 procent från 1995 års nivå. Det finns inget kvantifierbart mål för jordbruket i det pågående åtgärdsprogrammet för att komma tillrätta med fosforförlusterna.

<sup>17</sup> Aktionsplan för havsmiljön, Naturvårdsverkets rapport 5563 April 2006

<sup>18</sup> Aktionsplan för havsmiljön, Naturvårdsverkets rapport 5563 april 2006

Några nya uppskattningar av fosforförlusterna finns inte sedan 2000, då den använda beräkningsmodellen<sup>19</sup> visade på minskade fosforförluster med 340 ton från 1995<sup>20</sup>. En indikation på att fosforförlusterna minskat är de positiva förändringarna i fosforbalanserna<sup>21</sup>. De är på en mycket låg nivå samtidigt som de minskat mellan 1995 och 2003.

**Tabell 9. Fosforbalans enligt Statistiska centralbyråns beräkningar, kg/ha**

År	1995	1997	1999	2001	2003
Överskott/balans	5,2	3,7	4,0	2,5	2,1

Källa: SCB

Användning av skyddszoner är ett sätt för att minska erosionen av växtnäringsämnen, främst fosfor. Omfattningen av skyddszoner är betydligt större än målet för Landsbygdsprogrammet, som uppgår till 5 500 hektar, se tabell 10 nedan.

**Tabell 10. Utveckling av arealen skyddszoner (med stöd från Miljö- och landsbygdsprogrammet), hektar, 2000-2005**

År	2001	2002	2003	2004	2005, prel
Skyddszoner	1 750	2 280	6 100	8 660	9 100

Källa: SJV, Årsredovisning för räkenskapsåret 2005

En minskning av fosforförlusterna förväntas även som en effekt av de åtgärder som vidtagits mot kväveläckage, även om underlag för en kvantifiering är bristfälligt. Det gäller även påverkan av de reviderade reglerna för djurtäthet som förväntas påverka fosforförlusterna positivt.

### Ammoniakförluster

<sup>19</sup> Fosforutsläpp till vatten år 2010, Naturvårdsverkets rapport 5364

<sup>20</sup> Naturvårdsverket, Aktionsplan för havsmiljön, rapport 5563 april 2006

<sup>21</sup> Kväve- och fosforbalanser för jordbruksmark och jordbrukssektor 2003. Rapportserien från SCB varav den senaste är SCB Statistiska medeländen MI 40 SM 0501

Ammoniak är en gas som efter deposition kan verka både försurande och övergödande. Den senaste beräkningen från SCB<sup>22</sup> visade att jordbrukssektorn 2003 stod för cirka 85 procent av ammoniakavgången i landet.

Enligt Miljökvalitetsmålet *Ingen övergödning*, delmål 4, ska senast år 2010 utsläppen av ammoniak i Sverige ha minskat med minst 15 procent från 1995 års nivå till 51700 ton. Målsättningen för minskade ammoniakförluster från jordbruket är att dessa ska minska med 7 300 ton till 2010 räknat från 1995 års nivå.

**Tabell 11. Utveckling av ammoniakavgång från jordbruket, ton**

År	1995	1997	1999	2001	2003
Ammoniakavgång från jordbruket	56 500	54 050	50 550	47 800	46 500

Källa: SCB

En beräkning från SCB visar på en minskning med 10 000 ton eller cirka 18 procent jämfört med år 1995, vilket är klart bättre än målsättningen. Djurhållningen och främst stallgödselhanteringen bidrar med ca 95 procent av jordbrukets ammoniakutsläpp. Övriga sektors utsläpp, särskilt vägtrafiken, har ökat med cirka 30 procent. Totalt för alla sektorer i landet beräknades minskningen till 13 procent.

Minskat antal djur i jordbruket, övergång från fast- till flytgödselhantering samt genomförda åtgärder har bidragit till den stora minskningen av ammoniakavgång från jordbrukssektorn.

### **Växtskyddsmedel – risker för miljö och hälsa**

Enligt miljökvalitetsmålet *Gifrfri miljö*, delmål 4, under ska bl.a. hälso- och miljöriskerna vid användning av kemiska ämnen minska fortlöpande. Utvecklingen skall följas med hjälp av indikatorer och nyckeltal som ska fastställas av berörda myndigheter. Riksdagen har i huvudsak antagit det förslag till handlingsprogram för att minska riskerna med användningen av växtskyddsmedel som presenterades i Jordbruksverkets rapport 2002:7.<sup>23</sup>

<sup>22</sup> SCB Statiska meddelanden MI 37 SM 0401 Utsläpp av ammoniak till luft i Sverige 2003

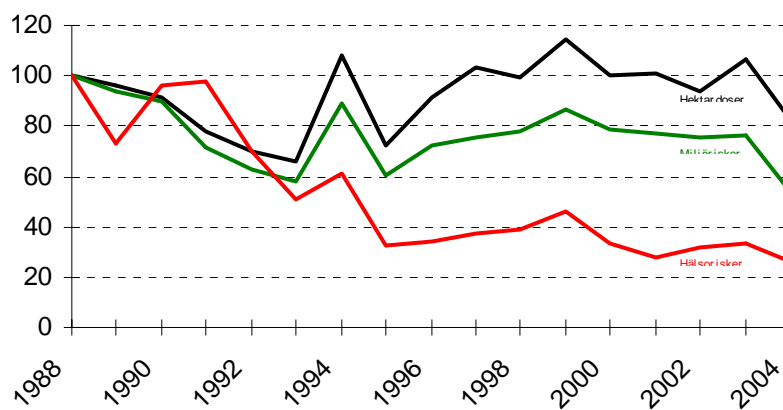
<sup>23</sup> Budgetpropp för 2004, prop 2003/2004:1

I handlingsprogrammet finns ett övergripande mål för växtskyddsmedel som innebär att nationella övergripande riskindikatorer ska peka på en minskande risktrend för miljö och hälsa. Därutöver finns mål om t.ex. växtskyddsmedlens egenskaper, halter i yt- och grundvatten, förekomst och risker vid konsumtion av vegetabilier.

Växtskyddsmedlen kan spridas utanför åkern och där ge oönskade effekter på växter och djur. Frågor om växtskyddsmedel och förekomst i yt- och grundvatten har fått ökad tyngd under senare år. Genom resthalter i livsmedel inklusive dricksvatten skulle användningen kunna innebära en hälsorisk. Här finns ett system med gränsvärden och kontroller.

För att kunna mäta hälso- och miljöriskerna med växtskyddsmedel har Kemikalieinspektionen tagit fram en beräkningsmodell som visar på trender i potentiella risker på landsnivå. Bilden nedan visar förändringen av de potentiella riskerna baserat på detta system från 1988 till 2004. Brister i dataunderlaget före 1988 är förklaringen till att mätningen utgår från detta år.

## Riskindex växtskyddsmedel 1988-2004



Källa: Kemi

Den översta linjen visar utvecklingen av hektardoser, den mellersta miljöroskerna och den understa linjen hälsorisker. Den kraftiga ökningen mellan 2002 och 2003 beror på en hamstring pga. aviserad höjning av skatten och följde av en förväntad minskning 2004.

Utifrån ett medeltal av åren 2003 och 2004 har miljöriskindex minskat med cirka 35 procent sen 1988 och hälsoriskindex har minskat med cirka 70 procent. Detta trots att minskningen i användningen uttryckt som antal hektardoser har varit relativt liten under samma period. Riktade informations- och rådgivningsinsatser, reglering av vissa problemprodukter och produktutveckling har gynnat den positiva utvecklingen. Bättre formuleringar samt en ökad andel betning har varit positivt. Förändrat grödval där växtföljderna ur växtskyddssynpunkt blivit sämre har motverkat en minskad användning. Det nya gårdsstödet som infördes 2005 bör dock ha lett till att användningen av växtskyddsmedel har minskat.

Det nationella programmet för miljöövervakning av växtskyddsmedel<sup>24</sup> omfattar vatten- och sedimentprovtagning i fyra jordbruksbäckar i s.k. typområden belägna i Östergötland, Västergötland, Halland och Skåne samt i två år i Skåne. Från de fyra typområdena insamlades även vattenprover från ytligt grundvatten och från ett skogsområde i Skåne har nederbörd samlat in för analyser av växtskyddsmedelsrester. Varje vattenprov har 2004 analyserats på 74-85 enskilda substanser och varje sedimentprov på 52 enskilda substanser.

Resultaten från 2004 visar bl.a. att överskred tretton bekämpningsmedel vid ett eller flera tillfällen de svenska riktvärden för ytvatten som Kemikalieinspektionen tagit fram för att skydda akvatisk miljö. Tidigare två år (2002 och 2003) var det fjorton respektive nio substanser som påträffades i halter över riktvärdet. Isoproturon var den substans som överskred riktvärdet flest gånger och i flertalet av de undersökta vattendragen. I jordbruksbäckarna i de fyra typområdena återfanns sammanlagt 41 aktiva substanser och 5 nedbrytnings- och biprodukter vid ett eller flera tillfällen med sammanlagda halten varierade mellan 0,02 och 5,8 µg/l. I de två skånska åarna återfanns 30 aktiva substanser och 3 nedbrytningsprodukter. I sedimentprover som togs från bäckar och åar i början av september

---

<sup>24</sup> Bekämpningsmedel i vatten och sediment från typområden och åar samt i nederbörd under 2004, Sveriges lantbruksuniversitet, Rapport Ekohydrologi 87

återfanns spår av 12 bekämpningsmedel samt en nedbrytningsprodukt, med högst halt och flest fynd av glyfosat. Glyfosat är det mest använda bekämpningsmedlet i Sverige och används bl.a. under sommaren för att bryta träda. I nederbörd från en lokal i Skåne återfanns totalt 31 bekämpningsmedel och 3 bi- och nedbrytningsprodukter. För nio av växtskyddsmedlen har användningen upphört i Sverige.

I vatten från Skåneområdet som undersökts sedan början av 1990-talet har halterna av växtskyddsmedel minskat kraftigt sedan undersökningarna inleddes.

### **Klimatfaktorer**

Utsläppen av växthusgaser från bostäder har minskat, bl a till följd av hushållens skifte från olja till förnyelsebara energislag. Utsläppen av växthusgaser ökar däremot från transportsektorn. Att minska fossilberoendet genom satsningar på förnybara energikällor och effektivisering, såväl inom transportsektorn som inom energisektorn är viktigt. Att på olika sätt understödja förändrade konsumtionsmönster, t ex resvanor, ser som en viktig faktor i arbetet med att nå målet.

Miljö kvalitetsmålet *Begränsad klimatpåverkan* innebär att halten växthusgaser i atmosfären ska stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farligt. Något preciserat mål för jordbruket finns inte.

Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att till exempel den biologiska mångfalden och livsmedelsproduktionen säkerställs. Delmål 1 innebär att de svenska utsläppen av växthusgaser ska som ett medelvärde för perioden 2008-2012 vara minst fyra procent lägre än utsläppen år 1990. Det ska nås bland annat utan kompensation för upptag i kolsänkor.

De totala svenska utsläppen uppgick 2003 till 70,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Jordbruket bidrar till utsläpp av växthusgaser främst i form av metan och lustgas. Jordbrukets andel är i storleksordningen 12 procent. Utsläppen från jordbrukssektorn har sedan 1990 minskat med cirka 8 procent till 2004<sup>25</sup>. I be-

---

<sup>25</sup> Uppdatering av 2004-års prognos för utsläpp av växthusgaser 2010, Underlag inför Sveriges andra fördelningsplan för utsläppsrätter, perioden 2008-2012, Naturvårdsverket



räkningen ingår inte utsläppen från jordbrukets primära energianvändning och från odlingen av de organogena jordarna och kalkning.

Det är i huvudsak tre källor till utsläppen av växthusgaser; antalet nötkreatur, kväveanvändningen i odlingen och bortodlingen av mull. Den kraftiga minskningen av antalet nötkreatur men även insatser för att minska kväveutlakningen och därmed kväveanvändningen samt att delar av mulljordarna tagits ur produktion förklarar den positiva utvecklingen.<sup>26</sup>

---

<sup>26</sup> *Förutsättningar för en minskning av växthusgasutsläppen från jordbruket*, Jordbruksverkets rapport 2004:1

# Bedömning av Landsbygdsprogram- mets miljöeffekter

## 5.1 Referensscenario - effekter av Landsbygdsprogrammet

I miljöbedömningen är det de effekter som kan hänföras till åtgärderna i det *kommande* Landsbygdsprogrammet som skall bedömas. Vid bedömningen av miljöeffekter av programmet är det alltså viktigt att veta hur miljön hade sett ut i avsaknad av åtgärder. Det kommande Landsbygdsprogrammet innehåller i stor utsträckning samma åtgärder som det föregående Miljö- och landsbygdsprogrammet och i praktiken handlar alltså förändringar i miljötillståndet om vad som skulle hända om existerande åtgärder togs bort. Detta innebär att det nuvarande miljötillståndet inte kan användas som ett referensscenario till programmet eftersom det är en följd av Landsbygdsprogrammet bland andra påverkande faktorer. I följande avsnitt bedöms miljöeffekterna av programmets åtgärder i förhållande till om åtgärden inte funnits, vilket alltså blir ett hypotetiskt resonemang eftersom åtgärderna i många fall redan existerar.

En bedömning av Landsbygdsprogrammets effekter på miljötillståndet är inte lätt att göra. Eftersom stora likheter finns mellan det tidigare och det nya Landsbygdsprogrammet skulle, i princip, de erfarenheter som har vunnits under föregående period kunnat användas som ledning. I föregående avsnitt har miljötillståndet och utvecklingen med avseende på ett antal relevanta miljövariabler beskrivits. Förändringar i tillståndet beror dock på ett flertal faktorer där det ofta är svårt att identifiera vilket inflytande en särskild insats har haft. Tillståndet är ett resultat av det *nuvarande* Miljö- och landsbygdsprogrammet och de där ingående åtgärderna, men är också i hög grad beroende på vilka ramar jordbrukspolitiken ger, teknikutvecklingen, miljöcertifieringskrav, konsumenters efterfrågan m.m.

En systematisk kvantitativ analys behövs för att kunna ge en exakt och fullständig bild av de olika åtgärdernas betydelse. Sådana analyser är inte tillgängliga och har inte kunnat genomföras inom ramen för denna miljöbedömning. Tidigare erfarenheter kan dock ge en viss ledning för bedömning om åtgärden har haft en effekt och i förekommande fall också om effekten har varit betydande.

## Axel 1: Jordbrukets konkurrenskraft

Åtgärderna inom axel 1 syftar till att ”stärka konkurrens- och utvecklingskraften hos företagen inom jord- och skogsbruk, livsmedelsproduktion och förädling”.

Av de totala medlen till axel 1 går huvuddelen till åtgärderna Kompetensutveckling (35 procent) och Investeringsstöd (38 procent) (tabell 12). (Observera att uppgifterna i tabellen är preliminära, per den 13/6 2006)

Tabell 12. Åtgärder och medel i axel 1, miljoner Kr

<b>Åtgärder inom Axel 1</b>	
Kompetensutveckling miljö (jbr, skgsbr), företagsutv. (111)	250
Startstöd (112)	40
Investeringsstöd (121)	270
Förädlingsstöd (123)	60
Samarbete (124)	30
Infrastruktur (125)	30
Kvalitetssystem (132)	40
<b>Summa axel 1</b>	<b>720</b>

Källa: Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013

Det huvudsakliga syftet med Axel 1 är inte att uppnå positiva miljöeffekter. Miljöeffekterna, positiva och negativa, uppstår istället som en indirekt effekt av ökad jordbruksaktivitet i en viss region eller viss produktionsinriktning. Indirekta positiva effekterna förstärks om jordbruket gynnas och expanderar i områden där brist på t.ex. betesdjur och brukare gör det svårt att bevara biodiversitet och landskapsbild. På samma sätt ökar indirekta negativa effekter om stödet gynnar verksamheter med speciell miljöbelastning i områden med redan hög belastning. Detta kan t.ex. gälla om stöden specifikt gynnar ökad animalieproduktion i djurtäta och utlakningskänsliga områden.

Utifrån beskrivningen av åtgärderna har det inte varit möjligt att bedöma om dessa är riktade mot områden eller produktionsinriktningar i ogynnsam riktning med hänsyn till miljöeffekter. Åtgärderna utgår till hela landet och är öppet för alla produktionsinriktningar. I avsaknad av mer detaljerad information kan man inte anta att åtgärderna är vare sig bättre eller sämre, när det gäller indirekta miljöeffekter, än åtgärder som generellt gynnar jordbruket.

De enskilda åtgärderna är dock förknippade med villkor eller utformade på ett sådant sätt att detta motverkar den indirekta negativa miljöbelastning. I synnerhet gäller detta de två mest omfattande åtgärderna; kompetensutveckling och investeringsstöd .

*Kompetensutveckling* ges till områdena företagsutveckling och miljö. I princip kan ökad produktionsekonomisk kunskap leda till en effektivare resursanvändning vilket alltså kan vara en positiv indirekt effekt av företagsutveckling. Ökad miljökunskap kan mer direkt gynna åtgärder som förbättrar miljön. Sambanden mellan ökad kunskap och faktiska miljöeffekter är osäkra och det finns här ett behov av ytterligare studier. I den mån negativ påverkan på miljön är ett resultat av producenternas ofullständiga kännedom om hur miljön påverkas av olika sätt att bedriva jordbruksproduktionen på är det troligt att ökade kunskaper leder till positiva miljöeffekter. Om större miljöhänsyn innebär uppoffringar från producenternas sida är det inte lika troligt att enbart ökad kunskap leder till en bättre miljö. Ökad kunskap kan dock ändra producenternas attityder och preferenser. En bedömning av effekterna av kampanjen ”Greppa näringen”<sup>27</sup> pekade på en relativt stor effekt av ökad information.

*Investeringsstödet* skyndar på införandet av ny teknik vilken ofta är mer anpassad till miljökraven än den äldre tekniken. Modernare och effektivare teknik innebär i regel mindre resursförbrukning för en viss produktion vilket i allmänhet kan sägas motverka miljöbelastningen. Vid investeringar sker dessutom en miljöprovning enligt miljöbalken. Ett uttalat syfte är att stödet bl.a. skall gå till investeringar i miljöförbättrande åtgärder vilket också skedde i det tidigare programmet. Hur fördelning av investeringsstödet på olika objekt och regioner kommer att ske i det kommande programmet är inte känt och det är därför inte möjligt att bestämma i vilken utsträckning stödet har en positiv ”miljöprofil”.

*Förädlingsstödet* kommer i det nya Landsbygdsprogrammet att riktas till småskalig livsmedelsförädling. Stödet till småskalig livsmedelsförädling kommer att påverka industrins lokalisering till förmån för mindre anläggningar. Hur stark effekten blir är omöjligt att på förhand bedöma. Effekten på miljön av lokaliseringen har främst att göra med energiförbrukningen vid in- och uttransporter

---

<sup>27</sup> Kampanjen ”Greppa näringen” syftar till ge rådgivning och information om effektiv användning av växtnäring i jordbruket och hur man kan minska miljöbelastningen.

samt vid själva tillverkningen. Mindre anläggningar förbrukar troligtvis mer energi per producerad enhet vid tillverkningen eftersom betydande skalfördelar förekommer i livsmedelsindustrin. In- och uttransporter kan dock tänkas förbruka relativt sett mindre energi. Detta beror emellertid var och hur produkterna försäljs. Sammanfattningsvis är effekterna på miljön svåra att bedöma och här finns det ett stort behov av studier.

Resonemanget om indirekta miljöeffekter gäller även för övriga åtgärder inom Axel 1, även om dessa till sin omfattning är mindre betydande.

## 5.2 Axel 2: Förbättra miljön och landskapet

Åtgärderna inom axel 2 syftar till ”att bevara och utveckla ett attraktivt landskap för att bidra till gemensamma och nationella miljömål på effektivt sätt kan uppnås. En helhetssyn ska utvecklas på landskapet som resurs för rekreation, utveckling och tillväxt, boende som bärande av ett natur- och kulturarv”.

Åtgärderna är inriktade på regionala stöd och till direkta miljöåtgärder. Av de totala medlen till axel 2 går huvuddelen till åtgärderna Miljöersättningar (74 procent) och Kompensationsbidrag (21 procent). Till icke-produktiva investeringar i jordbruk som har samlats under Regionalt prioriterade ersättningar (RPE) har avsatts cirka 4 procent. (Observera att uppgifterna i tabellen är preliminära, per den 13/6 2006)

Tabell 13. Åtgärder och medel i axel 2, miljoner Kr

<b>Åtgärder inom Axel 2</b>	
Kompensationsbidrag (212)	706
Miljöersättningar	2 524
Icke-produktiva investeringar - jordbruk	130
Första beskogning av jordbruksmark	25
Icke-produktiva investeringar - skog	32
<b>Summa axel 2</b>	<b>3 417</b>

Källa: Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013

När det gäller miljöersättningarna är dessa beräknade efter kostnaden för åtgärden. Tanken är att betala för att existerande produktion bedrivs mer miljövänligt och att stöden därmed är produktionsneutrala. En viss produktionspåverkande

effekt kan troligtvis förväntas eftersom kalkylerna är baserade på genomsnittliga kostnader. Effekten är dock osäker eftersom kunskapen om utbudselasticitet för respektive förändring saknas.

Huvuddelen av axel 2 består av betalning för specifika åtgärder för att *förbättra* miljötillståndet. Det är för flertalet åtgärder egentligen inte särskilt meningsfullt att göra en miljöbedömning som syftar till att beskriva *negativa* miljöeffekter. Inte minst eftersom kopplingarna till negativa effekter är en indirekt följd av produktionspåverkan och därmed obefintliga eller svaga. Dessutom blir en eventuell negativ påverkan en följd av att en positiv effekt uppnåtts som också skulle försvinna i ett referensscenario utan åtgärd. Nedan görs en genomgång av samtliga åtgärder inom Axel 2 där åtgärden beskrivs, om den bidrar till arbetet med att nå miljökvalitetsmålen samt i förekommande fall kopplingar till indirekta negativ påverkan oavsett storlek.

#### *Kompensationsbidraget*

*Kompensationsbidraget* avser stöd till områdena 1-5 (ej 5c). Stödet utgår till spannmål och potatis i område 1-3 och till vall och betesmark i samtliga områden. Stödet till betesmark och vall är kopplat till djurinnehav vilket innebär att man måste ha både djur och areal för att erhålla stödet. I de fall djuren är begränsande för bidraget, vilket torde gälla för stora delar av stödområdena, har stödet karaktären av ett djurbidrag. Stödet kan alltså förväntas ha en positiv inverkan på antalet djur i region 1-5 jämfört med en situation utan kompensationsbidrag.

Kompensationsbidraget bedöms bidra till arbetet med att nå miljökvalitetsmålen främst Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv . Det förväntas ha en positiv inverkan på landskapsbilden eftersom alternativet till jordbruk i dessa områden ofta är beskogning. Med ett ökat djurantal följer en ökad negativ miljöbelastning. De aktuella områdena ligger dock i huvudsak utanför känsliga områden och karaktäriseras av en liten risk för skadligt näringsläckage till vattendrag. Områdena har låg djurtäthet och låg belastningen av näringsämnen och växtskyddsmedel. Indirekta negativa effekter av ökad jordbruksaktivitet i dessa områden måste därför bedömas som obetydliga. Dessutom har stödet en indirekt positiv påverkan på landskapsbilden i dessa skogstäta områden där åkermark och djur utgör en liten andel av landskapet (se tabell 3)

## Miljöersättningar

### **Ett öppet och rikt odlingslandskap**

Insatsen *Ett öppet och varierat odlingslandskap* syftar till ”att bibehålla ett öppet odlingslandskap” och därmed också bidra till att uppfylla Miljökvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Jordbrukaren får ersättning per hektar vall eller bete. Det ställs vissa miljökrav som att kemisk bekämpning inte får utföras. För att få ersättning ställs även krav på att jordbrukaren har ett visst djurinnehav. Insatsen är riktad till jordbruket i skogsbygder och i norra Sverige för att bibehålla jordbruksproduktionen ”på miljömässiga grunder”. Ersättningen baseras på de beräknade högre kostnaderna att producera hö och bete i dessa delar jämfört slättbygdsområden.

Insatsen bedöms bidra till arbetet med att nå miljö kvalitetsmålen främst Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv då det finns kopplingar till animalieproduktionen, främst nötkreatur. Krav på djurinnehav kan innebära en ökad djurproduktion jämfört med om stöden inte haft denna koppling. En ökad negativ miljöbelastning som följd av detta bedöms vara marginell i dessa i regel mindre produktionsintensiva områden.

### **Biologisk mångfald och kulturmiljövärden i betesmarker, slätterängar och våtmarker**

Insatsen *Biologisk mångfald och kulturmiljövärden i betesmarker, slätterängar och våtmarker* syftar dels till ”att uppnå delmålet under miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* som innebär att senast år 2010 skall samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden”. Det skall också bidra till att uppnå delmålet under miljö kvalitetsmålet *Myllrande våtmarker*, som innebär att våtmarkerna ska öka med minst 12000 hektar till år 2010. Våtmarker har förutom betydelse för den biologiska mångfalden även betydelse för ett minskat växtnäringsläckage miljö kvalitetsmålet *Ingen övergödning*.

Insatsen är i huvudsak inriktade på skötselåtgärder. Ersättningen utgår i regel per hektar och varierar beroende på om det betesmark, slättermark, skogsbete, alvarbete, fåbodbete eller våtmark. För särskilda värden och s.k. kompletterande

åtgärder utgår högre ersättning. För fåbodbete utgår ersättning även per fåbod och nattfålla. Ersättningarna baseras i huvudsak för kostnaderna för skötselåtgärderna utöver de skötselkrav som finns i tvärvillkoren.

Insatsen bedöms bidra till arbetet med att nå flera miljökvalitetsmål t.ex. Ett rikt odlingslandskap, Myllrande våtmarker, Ingen övergödning och Ett rikt växt- och djurliv.

### **Värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet och renbetesmarkerna**

Insatsen *Värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet och renbetesmarkerna* ska bidra till att uppnå miljökvalitetsmålen *Ett rikt odlingslandskap* och *En storslagen fjällmiljö*. Den består av delinsatserna *Natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet*, *Natur- och kulturmiljövärden i renbeteslandskapet* och *Regionalt prioriterade ersättningar (RPE)*.

För delinsatsen *Natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet* innebär detta att ersättningen ska bidra till att nå delmålet under *Ett rikt odlingslandskap* och att kulturbärande landskapselement ska öka med 70 procent till år 2010. Ersättningen utgår per 10 m för linjeformade landskapselement, per elementtyp för punktformade landskapselement och per hektar för traditionella torkanordningar. Insatsen är i huvudsak inriktade på skötselåtgärder och ersättningen baseras i huvudsak för kostnaderna för dessa.

Insatsen bedöms bidra till arbetet med att nå miljökvalitetsmålen, främst *Ett rikt odlingslandskap* och *Ett rikt växt- och djurliv*.

Delinsatsen *Natur- och kulturmiljövärden i renbeteslandskapet* ska bidra till att nå delmålet under miljökvalitetsmålet *Storslagen fjällmiljö* som innebär att år 2010 ska merparten av områden med representativa höga natur- och kulturvärden i fjällområdet ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar skötsel och restaurering. Ersättningen lämnas per hektar och för resor per element för skötsel av renvallar och traditionella hägn i områden som används för gemensamt bete. Ersättningen baseras för kostnaderna för skötseln.



Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst Storslagen fjällmiljö.

Syftet med delinsatsen *Regionalt prioriterade ersättningar (RPE)* är att regionalt främja landskapets natur- och kulturmiljö värden med kopplingar till de areella näringarna utifrån motiven för följande insatser *Biologisk mångfald och kulturmiljö värden i betesmarker, slåtterängar och våtmarker, Värdefulla natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet och renbetesmarkerna* samt i vissa delar *Fastighetsvist arbetsätt för att förstärka natur-, kultur- och sociala värden (skog)*. Länen ska presentera en plan (RPE -plan) med beskrivning av planerade insatser och prioritering av dessa. Av planen ska framgå hur de regionala miljömålen påverkas.

Kompletterande ersättning kan lämnas för extra skötsel av prioriterade objekt t.ex. av särskild skötsel av fåbodbete, stigar till och från samevisten, skärgårdsbete och skogsbyn. Ersättningen lämnas utifrån en fastställd ersättningsnivå och baseras på kostnader för skötselåtgärderna

Ersättning kan också lämnas för icke produktiva investeringar. Viktiga exempel är anläggnings- och restaureringsinsatser som ska bidra till att nå delmålet under miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* att arealen hävdad ängsmark och betesmark ska utökas med 5 000 respektive 13 000 ha till år 2010 samt delmålet under miljö kvalitetsmålet *Myllrande våtmarker* att anlägga eller restaurera 12 000 ha våtmarker till år 2010. Ett annat exempel är bioträddor, som är positivt för fågellivet. Icke produktiva investeringar ersätts för de kostnader som anses ha miljönytta och utgår från beräknade kostnader enligt vissa schabloner eller från faktiska kostnader.

Insatsen bedöms bidra till att nå flera av miljö kvalitetsmålen t.ex. Ett rikt odlingslandskap, Myllrande våtmarker, Ingen övergödning, Levande skogar, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv. Miljöeffekten av RPE beror på vad som regionalt kommer att prioriteras. Man kan inte förvänta sig några indirekta negativa miljöeffekter utifrån de åtgärder som regionalt kan prioriteras.

## **Traditionella kulturväxter och husdjursarter**

Insatsen *Traditionella kulturväxter och husdjursraser* ska bidra till att uppfylla miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* och arbetet med bevarande och nyttjande av den odlade mångfalden och att långsiktigt säkerställa bevarandet av inhemska husdjursarter i Sverige.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst Ett rikt odlingslandskap

Delinsatsen *Traditionell odling av bruna bönor* är en ersättning per hektar för odling med lokala sorter av bruna bönor på Öland. Det ställs miljökrav för att minska miljöbelastningen från odlingen. Hit hör t.ex. krav att marken inte får bearbetas förrän i slutet av det ersättningsberättigade året såvida den inte följs av en höstgröda. Ersättningen för de ökade kostnaderna med odling av bruna bönor har tagits fram genom jämförelse av intäkter och kostnader med odling av spannmål.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen främst Ett rikt odlingslandskap. Det är svårt att bedöma hur marken skulle ha utnyttjats om stödet inte funnits och odlingen av bruna bönor varit mindre. Miljöeffekterna är därför svårbedömda men kan ändå inte anses vara negativa jämfört med spannmålsodling.

Delinsatsen *Utrotningshotade husdjursraser* ersätter djurhållare som har djur av raser som finns upptagna på EU:s lista över utrotningshotade svenska djurarter. Ersättningarna ges i form av en fast ersättning per djurslag och besättning och per djurenhet. De är beräknade utifrån kostnader för anslutning till härstamningskontroll och andra fasta avgifter samt av jämförelser till kostnader för att hålla konventionella produktionsraser.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst Ett rikt odlingslandskap.

### **Minskade växtnäringsförluster från jordbruksmark**

Delinsatsen *Minskade växtnäringsförluster* ”skall bidra till att uppfylla miljö-kvalitetsmålet *Ingen övergödning*”. Framför allt avser detta att minska kväve-förlusterna till haven. I sin tur består den av *Minskat kväveläckage* och *Skydds-zoner mot vattendrag*.

Genom *Minskat kväveläckage* ersätts jordbrukaren per hektar fånggröda som tar upp kväve på hösten och/eller per hektar där man avstår bearbetning på hösten. Ersättningen baseras i huvudsak på de ökade kostnader insatsen innebär.

Genom *Skyddszoner* ersätts jordbrukaren för att ha vallbevuxna remsor av åkermark utmed t.ex. ett vattendrag. Insatsen syftar till ”att minska markerosio-nen och växtnäringsläckaget från åkermarken”. Det kan även ha effekt på an-vändningen och riskerna med växtskyddsmedel och den biologiska mångfalden. Ersättningen per hektar är baserad på inkomstbortfallet relativt att odla på den avsatta marken.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö-kvalitetsmålen, främst *Ingen övergödning*,

### **Miljöskyddsåtgärder**

Insatsen *Miljöskyddsåtgärder* syftar ”främst till att bidra till att uppfylla miljö-kvalitetsmålen *Giftrfri miljö* och *Ingen övergödning*”. Ersättning utgår då jord-brukaren uppfyller ett antal villkor. Genom att anlägga biobädd eller annan god-känd påfyllningsplats/metod för lantbruksspruta, genomföra funktionstest, do-kumentera bekämpningsbehovet, fastställa möjligheter till behovsanpassad be-kämpning, anlägga nollrutor för uppföljning samt anlägga sprutfria kantzoner bidrar odlaren till det förra. För att bidra till att uppfylla miljö-kvalitetsmålet *Ing-en övergödning* ställs krav på växtnäringsbalans för företaget och jordanalys och markkartering. Sprutfria kantzoner påverkar även den biologiska mångfalden och vissa fågellarter positivt. Ersättningen utgår per hektar och baseras på de merkostnader som uppstår då de olika delarna genomförs.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst Giftfri miljö, Ingen övergödning och Grundvatten av god kvalitet.

### **Ekologisk produktion**

Delinsatsen *Ekologisk produktion* syftar till ”ett hållbart utnyttjande av jordbruksmarken”. Ersättning för ekologisk produktion lämnas endast för odling på åkermark. För ekologisk djurhållning lämnas ersättning på grundval av antalet djur i form av ett extra stöd för åkermark samt betesmark (enligt insatsen för bevarande av betesmarker och slåtterängar). Delinsatsen avser hela Sverige. Ersättningen är differentierad beroende på om den är certifierad eller ej. Den utgår per hektar och baseras på en jämförelse med konventionell odling.

Insatsen bedöms bidra till att nå flera miljö kvalitetsmål t.ex. Giftfri miljö, Grundvatten av god kvalitet, Ett rikt odlingslandskap och Levande sjöar och vattendrag. Krav på djurinnehav kan innebära en ökad djurproduktion, men den eventuellt ökade miljöbelastningen till följd av detta bedöms vara marginell.

### *Icke produktiva investeringar – jordbruk*

Åtgärden kommenteras under avsnittet om Regionalt prioriterade ersättningar (RPE).

### *Första beskogning av jordbruksmark – Etablering av fleråriga energigrödor*

Åtgärden ”innebär ett incitament för etablering av fleråriga grödor för energiändamål”. Den ska bl.a. bidra till att öka användningen av förnybara energikällor. Ersättning lämnas per hektar etablerad energigröda av salix, hybridasp eller poppel. Den är beräknad utifrån kostnaderna för etablering.

Åtgärdens primära syfte är att ersätta fossilt bränsle med förnyelsebart och inte primärt miljö. Miljöeffekterna beror på vad energigrödan jämförs med. Salix kan t.ex. i ett slättbygdsområde ha positiva effekter för den biologiska mångfalden som fågelfaunan och vilt medan den kan vara klart negativ för landskapet och för den biologiska mångfalden i skogsdominerade områden. Sammantaget är effekterna på biodiversiteten svårbestämda. Jämfört med vårspannmål är sannolikt miljöbelastningen mindre medan den är större än vid odling av vall.

### *Icke produktiva investeringar – skog*

#### **Fastighetsvist arbetssätt för att förstärka natur-, kultur- och sociala värden**

Delinsatsen syftar till att fastighetsvis bevara eller utveckla olika naturvärden, kulturmiljövärden och sociala värden, t.ex. rekreation, rennärning, kulturminnen, sumpskogar och kontinuitetsskogar” och bör därmed också bidra att delmål under miljö kvalitetsmålet *Levande skogar* nås. Den riktar sig mot enskilda skogsägare i hela landet med sådana värden och främst till sådana där andelen höga värden är stor. Delinsatsen utgör ett komplement till andra skyddsinstrument. För att erhålla ersättning krävs en av myndigheten godkänd skötselplan. Ersättningarna baseras i huvudsak för kostnaderna för skötselåtgärderna.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst *Levande skogar*.

#### **Ädellövskogsbruk**

Delinsatsen bidrar till delmål 2 under miljö kvalitetsmålet *Levande skogar* som innebär att mängden död ved, arealen äldre lövrik skog och gammal skog ska bevaras och förstärkas bl.a. genom att arealen mark föryngrad med lövskog ska öka. Åtgärder syftar till att återskapa ädellövskog och dess naturvärde. Ersättningen riktar sig till skogsbrukare med lämpliga marker i Götaland och Svealand. Den arealbaserade ersättningen baseras på merkostnaderna för att anlägga ädellövskog i förhållande till kostnaderna för att anlägga barrskog.

Insatsen bedöms bidra till att nå miljö kvalitetsmålen, främst *Levande skogar*.

#### *Erfarenheter av åtgärder i Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006, som motsvarar de föreslagna åtgärderna inom axel 2*

I tabell 14 visas de miljöåtgärder som använts under den innevarande programperioden. Dessa åtgärder liknar i stora drag de som nu föreslås.

Av tabellen framgår att åtgärderna förefaller ha bidragit till en, i vissa fall mycket kraftig, ökning av den aktivitet stöden varit avsedda för. Åtgärderna verkar också ha varit betydelsefulla för att nå miljömålen och därmed fått positiva miljöeffekter. Som tidigare påpekats saknas det ett underlag för att exakt kvantifiera stödets betydelse. När det gäller graden av måluppfyllelse varierar

denna kraftigt mellan de olika åtgärderna. I vissa fall verkar åtgärderna ha varit mer än tillräckliga för att nå målet i fråga, i andra fall otillräckliga. Stödutformningen har med andra ord inte varit tillräckligt precis. Det är inte möjligt att bedöma om de nu föreslagna åtgärderna är rätt dimensionerade med avseende på måluppfyllelse. För att göra en sådan bedömning krävs skattningar av producenternas respons på åtgärderna. Det bör också noteras att målet för programmet inte är samma sak som målen för miljön, programmet ska dock bidra till att nå de senare.

**Tabell 14. Redovisning av miljöåtgärder under perioden 2001-2005**

Åtgärd	År 2001	År 2005	Förändring 2001-2005	Måluppfyllelse %
Öppet och varierat odlingslandskap, ha	573 000	633 000	110	106
Bevarande av betesmarker och slätterängar, ha	386 000	490 000	130	109
Ekologisk produktion, areal, ha	293 000	510 000	174	95
Ekologisk produktion, djurenheter, de	79 000	125 000	125	110
Natur- och kulturmiljöer, antal jordbrukare	12 740	14 849	116	82
Åtgärder för minskat kväveläckage, ha	153 000	194 000	127	388
Bevarande av utrotningshotade husdjursraser, de	3 300	5 100	154	106
Våtmarker och småvatten (skötsel), ha	114	2 234	1 959	37
Skydds zoner	1 750	9 100	520	165
Miljövänlig odling av sockerbeter, ha	1 605	2 050	128	93

Miljövänlig odling av bruna bönor, ha	673	710	106	71
--	-----	-----	-----	----

Kulturmiljöer, renskötsel, ha	303	780	257	46
----------------------------------	-----	-----	-----	----

*Källa SJV, årsredovisning för räkenskapsåret 2005, tabell 44, bearbetad*

### 5.3 Axel 3 och 4

Åtgärder inom Axel 3 syftar till att ”främja en ökad diversifiering av landsbyg- dens näringsliv och högre livskvalitet för dem som bor på landsbygden”.

Jämfört med Axel 1 och 2 är det betydligt mindre medel till Axel 3. Diversifie- ring, affärsutveckling och turism är de största åtgärderna (ca 70 %). (Observera att uppgifterna i tabellen är preliminära, per den 13/6 2006)

**Tabell 15. Åtgärder och medel i Axel 3, miljoner Kr**

<b>Åtgärder inom Axel 3</b>	
Diversifiering jordbruksföretag (311)	86
Affärsutveckling mikroföretag (inkl. energiomställning) (312)	119
Turism (313)	119
Grundläggande tjänster (321)	13
Lokal utveckling, byutveckling (322)	40
Natur- och kulturarv (323)	13
Kompetensutveckling och informationsinsatser (331)	81
<b>Summa axel 3</b>	<b>471</b>

*Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013*

Vilka miljöeffekter åtgärderna medför beror på vad som kommer att prioriteras. Detta kommer att avgöras i regionala s.k. LAG- grupper. Det är därför inte möj- ligt att bedöma miljöeffekterna utan att veta vilka verksamheter som kommer att prioriteras. Risken för betydande miljöbelastning orsakad av stöden måste dock bedömas som mycket liten med hänsyn till den typ av verksamheter som åtgär- derna avser.

Axel 4 avser medel (470 miljoner Kr) för att effektivt genomföra åtgärder inom de övriga axlarna. Någon specifik miljökonsekvensanalys, utöver den som gjorts för Axel 3, är därför inte nödvändig.



# Utvärdering och behov av kunskapsuppbyggnad

## 6.1 Utvärdering av programmet

Generell miljöövervakning sker hos Naturvårdsverket. Det finns dessutom återkommande utvärderingar som mer specifikt avser miljöeffekter av Landsbygdsprogrammet. Det gäller inte minst halvtidsutvärderingen av Landsbygdsprogrammet där det görs en uppföljning med möjlighet till korrigeringar av programmet.

Dessutom skall miljö kvalitetsmålen utvärderas vart fjärde år. Utvärderingen innebär att bedöma effekterna av insatta åtgärder i förhållande till delmål och till generationsmålet. Denna utvärdering skall sedan ligga till grund för nya och reviderade delmål och åtgärder. Eftersom många av åtgärderna sker inom ramen för Landsbygdsprogrammet, blir utvärdering av dessa en viktig del av den fördjupade utvärderingen. Utvärderingen sker bland annat via den generella miljöövervakning som sker genom naturvårdsverket. Denna övervakning är dock inte heltäckande för alla mål och delmål och därför görs även andra utvärderingar både återkommande och efter behov.

Återkommande utvärderingar som mer specifikt avser miljöeffekter av Landsbygdsprogrammet blir en del av detta arbete. Framst görs detta inom projektet *CAP:s miljöeffekter* där specifika problemområden och samband inom Landsbygdsprogrammet analyseras.

Eftersom åtgärderna i stort endast har positiv påverkan på miljön finns det inte något skäl till ytterligare utvärdering eller uppföljning av möjliga negativa effekter av programmet. De system för utvärdering och uppföljning som existerar bedöms tillräckliga för att bevaka negativ påverkan. När det gäller effektiviteten i programmet finns ett fortsatt stort behov av att bedöma storleken av de positiva effekterna av respektive åtgärd, men detta ingår inte i miljöbedömning enligt direktiv (EG)2001/42.

# Sammanfattning

I denna rapport har en genomgång av samtliga åtgärder inom det svenska Landsbygdsprogrammet gjorts, i syfte att identifiera möjlig negativ miljöpåverkan enligt direktiv (EG)2001/42. Den samlade bilden av miljötillståndet är att det blivit bättre och i vissa fall avsevärt bättre. Det gäller såväl miljöbelastningen i form av växtnäring och växtskyddsmedel som för kollektiva nyttigheter såsom betes- och ängsmarker och kulturbärande landskapselement. Det återstår dock i flera fall en del för att nå miljö kvalitetsmålen och deras delmål.

Sammantaget bedöms indirekta negativa effekter som helt obetydliga vilket inte är förvånande med tanke på tyngdpunkten på axel 2 i programmet. När det gäller positiv påverkan på miljön av olika åtgärder noteras dessa i rapporten även om syftet med miljöbedömningen främst är att peka ut negativa konsekvenser.

## 7.1 Axel 1 – Konkurrenskraft

Inom Axel 1 upptar 15 procent av programmets budget går huvuddelen till information, rådgivning och investeringsstöd. Eventuell negativ påverkan på miljön som en följd av stimulerad produktion bedöms som obetydlig. Dessutom motverkas detta av positiva effekter av specifik miljöinformation, förnyelse av realkapitalet och (en eventuell) prioritering av miljöinvesteringar.

## 7.2 Axel 2 – Miljöåtgärder

Huvuddelen av pengarna inom det svenska Landsbygdsprogrammet (75 procent) går till axel 2. Insatserna här syftar till att förbättra miljön varför en konsekvensanalys av negativa miljöeffekter för flertalet insatser blir trivial; åtgärderna har inga negativa miljöeffekter men bedöms ha positiva effekter även om dessa inte kvantifierats i denna analys. Den negativa påverkan som kan uppkomma sker genom åtgärder/insatser som stimulerar produktionen och därmed ökar negativa miljöeffekter kopplade till produktionen.

För några av stöden inom axel 2 finns en djurkoppling vilket innebär att animalieproduktionen gynnas vilket ökar ammoniakavgång, näringsläckage och växt-husgaser. Djurkopplingar finns inom kompensationsbidraget och inom stöden till öppet odlingslandskap, ekologisk odling och betesmarker. Miljöbelastning i form av näringsläckage och ammoniakavgång som en följd av dessa djur-

kopplingar kan dock förväntas vara obetydliga eftersom huvuddelen av dessa insatser går till områden där jordbruket har liten omfattning och miljöbelastningen är liten. För miljöersättningarna till betesmarker och ekologisk odling är produktionspåverkan dessutom liten eftersom ersättningen är beräknad efter merkostnaden för att uppfylla de specifika miljökrav som ställs. De positiva miljöeffekterna som ersättningarna syftar till kan därför anses uppnås med ett minimum av den miljöbelastning som med nödvändighet följer med lantbrukets husdjur.

När det gäller påverkan på växthusgaser av de djurkopplade ersättningarna har det inte bedömts meningsfullt att göra en sådan analys. Dels för att effekten sannolikt är liten men framför allt för att för att andra sektorers och länders klimatpåverkan skulle behöva inkorporeras i analysen för att kunna bedöma om ersättningarna till jordbrukssektorn i Sverige har en negativ eller positiv klimatpåverkan totalt sett.

Även om ett ökat djurantal i princip medför ökad miljöbelastning måste detta ses mot positiv miljöpåverkan kopplat till djuren t.ex. i form av bevarandet av hävdberoende arter samt en positiv påverkan på landskapsbilden i regioner där djur och åkermark är på tillbakagång.

### **7.3 Axel 3 och 4**

Axel 3 och 4 med 10 procent av budgeten syftar till att få igång aktivitet på landsbygden. Detta för med sig positiva med också negativa miljöeffekter beroende på vilka verksamheter som gynnas. Några generella uttalande om miljöeffekterna kan därför inte göras. En liten del av pengarna går till detta vilket innebär att effekterna på miljön är mindre betydande.

## Bilagor- synpunkter från samråd

Nedanstående skriftliga synpunkter inkom till Institutet efter samrådet den 19 juni. Synpunkterna har gått igenom av rapportens författare, och de redovisas också i sin helhet i bilaga 8.1 – 8.4.

### 8.1 Synpunkter från Naturvårdsverket

Här kommer kommentarer till ”Miljöbedömning av det svenska Landsbygdsprogrammet 2007-2013”

Allmänt: Glöm inte bort det svenska perspektivet, våra specifika problem, som resten av EU inte ser så tydligt. Ni bör fundera över dessa läsare och vad de förstår av det som är stora miljöfrågor för oss. Flera miljömål i Sverige är beroende av att vi har betande djur och att igenväxning och nedläggning av det öppna landskapet hejdas. Att stoppa förlusten av biologisk mångfald till 2010 är ett EU-mål. Detta mål är i Sverige starkt beroende av betande djur för att vi ska kunna uppfylla det. Djurkopplingen är därför inget som vi behöver ”skämmas” för ur miljösynpunkt.

Man borde även se på LBU i ett större (landskaps-)perspektiv i linje med landskapsstrategierna (som är ett sätt att tillämpa ekosystemansatsen och som även har koppling till landskapskonventionen) som en del i arbetet med hushållningsstrategin. LBU är ett av de viktigaste redskapen vi har att genomföra en hel del delmål bland miljö kvalitetsmålen. Hushållningsstrategin handlar om hållbart brukande och goda produktionsförhållanden för att långsiktigt värna natur- och kulturvärden i landskapet, bevarande och hållbart brukande av särskilt värdefulla miljöer och resurser, samt miljöanpassad fysisk planering.

Samtidigt kan man säga att LBU inte räcker och inte heller klarar av detta beting, inte ens i odlingslandskapet. Trots stora insatser läggs fortfarande marker ned, odlingslandskapet krymper särskilt i marginalbygder, det sker koncentrationer av produktion och djurhållning som försvårar för fortsatt upprätthållande av natur- och kulturvärden, etc.

Sid 5 Vi ( alltså vi på landmiljöenheten på Naturvårdsverket) funderar över att inte effektiviteten i åtgärderna tas upp i föreliggande manus. Det berörs tydligen i kommande ex ante- utvärderingen. Då vill vi rekommendera SJV 2002:2, 2003:2, 2004:5 och 2005:13 där genomgång av tidigare ersättningsars effektivitet är behandlade.

Sid 6. LBU är ett mycket viktigt redskap för att uppfylla miljökvalitetmålen och EU-gemensamma mål. Det är av stor vikt att pengarna kommer till nytta i effektiva åtgärder, eftersom många delmål är svåra att nå. Att ge till ineffektiva åtgärder, får då en negativ miljöpåverkan. Fokus på axel 2 är viktig och så sker också i programmet. NV har inget stort problem med att se att verksamhet i de andra axlarna också väl kan stödja miljönytta. ( Detta sagt mest som en stödjande kommentar: Hela LBU är viktigt att det används väl, LBU inte räcker till och många mål är svåra att nå )

S 12. Vi saknar en åtgärd som hjälper till att uppnå det nya delmålet under God bebyggd miljö att 60 % av fosforföreningarna i avlopp ska återföras till produktiv mark senast 2015

S 14 Vi förvånas över att matproduktion inte ingår i begreppet förnybar energi, som ges ett positivt värde tillsammans med landskapsbild, biologisk mångfald och kulturvärden, medan jordbruk omnämns som negativ miljöbelastning (detta är dock en vanlig uppdelning, men är det inte märkligt?)

S 16 Tabellen bör åskådliggöras ytterligare så att det framgår att det är brist på jordbruk och faktisk påverkan som är ett stort problem i Sverige och att denna brist ökas på, mest i de områden som redan har problem.

Under tabellen talas om effektivitet och det är bra, men rapporten skulle ju inte ta upp effektivitet?

”Inom dess områden ska.....” Men i Sverige har vi ju upprättat dessa åtgärdsprogram. Det kan gärna framgå, eftersom resten av EU ligger mycket back med detta direktiv.

S 18 Som framgår av tidigare kommentarer så är ju det negativa, att man inte lyckats bryta denna trend med att det öppna landskapet försvinner. Det är en negativ påverkan som nya LBU borde jobba med än mer. Det är ju inte negativt med LBU, men negativt att man inte klarar av att bryta trenden. (Och viktigt att prioritera pengarna inom LBU)Tona därför gärna ytterligare ner talet om miljöbelastning i mindre gynnade områden och förstärk att i dessa områden kommer LBU att vara positivt, om än ej tillräckligt.

S 24 ”Djurhållning med stor andel.....” I den meningen tycker jag att den andra delen av meningen behöver förtydligas.

S 25 ” Jordbruket bidrar med.....” Tona ned detta med djurhållningens negativa konsekvenser. Sverige importerar mycket av vår konsumtion och har lite djur i förhållande till inhemsk konsumtion.

S 26. Rapporten är klar och finns på NVs hemsida, med bedömningar om hur det kommer att påverka arbetet i Sverige och internationellt.

Sid 28 Fel siffror i tabellen, det är ej fosforsiffror utan kvävesiffror.

S 29 Hur förväntas effekterna av gårdsstödet påverka fosforsiffrorna positivt? Det känner jag inte till.

S 32 1995 ska vara 2005

S 32 Ska energisektorn effektiviseras men ej matproduktionen?

S 34 Återigen: Det svenska perspektivet är att det är en miljöbelastning att det öppna landskapet försvinner. Att LBU då bidrar till att jordbruk kommer att fortsatt bedrivs är alltså inte självklart en negativ miljöbelastning. Att öka jordbrukets konkurrenskraft behöver då inte heller med automatik bedömas som framkallande av miljöstörning i just Sverige.

S 39 skriv växtskyddsmedel ej bekämpningsmedel

S 44 Här står återigen att gårdsstödet är bra för fosforförlusterna, men vi förstår ej den kopplingen

s 46 Återigen nämns förnyelsebar energi som positivt, men i Sverige har vi mycket skog och lite åker, så perspektivet bör vara svenskt. Orden ”mer negativ...” bör bytas ut mot ”klart negativ...” I Sverige är beskogning av åkermark ofta en klart negativ åtgärd.

s 48 Det mål som diskuteras för ingen övergödning i stycket är de administrativt satta för budgeten, inte det som behövs för att nå miljömålet Det bör (får) inte stå att åtgärderna verkar ha varit mer än tillräckliga. Skilj administrativa mål från miljömål.

49 Framhåll att samarbete och långsiktighet är viktiga faktorer för hållbarhet, det är en mycket viktig faktor som bör betonas och ett positivt drag hos t ex Leader

51 Instämmer i att det finns behov av att utvärdera hur stora de positiva effekterna är, det är en del av vårt ansvar när vi hanterar skattemedel.

Vi diskuterar gärna miljöfrågorna vidare med er. Här finns många med stor kunskap.

Mvh

Ingrid Rydberg  
Naturvårdsverket/Swedish Environmental Protection Agency  
Landmiljöenheten/Terrestrial Environment Section  
SE-106 48 Stockholm  
Tel + 46 (0)8 698 1606  
Fax + 46 (0)8 698 1402  
[www.naturvardsverket.se](http://www.naturvardsverket.se)

## 8.2 Synpunkter från Svenska Naturskyddsföreningen

Svenska Naturskyddsföreningen, SNF, har tagit del av Livsmedelsekonomiska Institutets utkast till rapport om negativa miljökonsekvenser av det kommande landsbygdsprogrammet enligt direktiv (EG)2001/142. På grund av föreningens riksstämma kunde vi inte vara med på hearingen idag, den 19 juni 2006 och diskutera rapporten, utan framför några korta synpunkter skriftligt istället.

Det är givetvis mycket svårt att göra en bedömning av miljökonsekvenserna av det kommande programmet innan beslut har tagits om programmets utformning, inklusive budgetfördelning. Följaktligen finns inte mycket att kommentera. Vi har dock noterat följande.

Budgeten som presenteras på sidan åtta visar en annan procentuell axelfördelning än den nationella strategin för landsbygdsutveckling.

I avsnittet "Miljötillståndet" pekar man på att gårdar med intensiv djurproduktion och stor mängd stallgödsel per areal ökar riskerna för växtnäringens förluster. Denna slutsats återspeglas inte i resonemanget om ekologisk produktion som kommer senare i rapporten. Tvärtom, så uttrycker SLI där en tveksamhet om nyttan av ekologisk produktion för att minska risken för växtnäringens förluster, trots att ekologisk produktion har lägre gödslingsintensitet och lägre djurtäthet. Ett annat exempel på samma sak är att på sidan 21 lyfts fram att växtföljder med stor andel vall vanligtvis leder till högre humushalter. Ekologisk produktion utmärks av hög vallandel. Att ekoproduktion ger mullrika jordar lyfts dock inte fram som en miljöfördel. SNF anser att skrivningen om ekoproduktion ska spegla dess miljönytta tydligare.

På sidan 16 sägs att miljöproblemen inom jordbruket ofta är mindre i skogsbygder och mindre gynnande områden i relation till det stora hela. SNF delar denna syn, men anser också att man inte får underskatta de lokala miljöproblem som kan uppstå. De kan vara nog så svåra och kanske helt avgörande för att regionala miljömål skall uppnås.

På sidan 18 och framåt, beskrivs i vilken grad miljömålet "Ett rikt odlingslandskap", m fl, har uppnåtts. Beskrivningen visar tydligt på problemet med hur delmålen idag är formulerade. De saknar kvalitativa mål och indikatorer.

När det gäller kvävebalanserna för jordbruket pekar utkastet på att de har förbättrats för jordbruket. Visst är det så, men överskottet är fortfarande så stort att kraftiga åtgärder måste vidtas!



SNF är tveksam till slutsatsen att gårdsstöden kommer att leda till en minskning av kväveutlakningen med ca 2 300 ton. Det finns fortfarande mycket lite empiriska data att basera en sådan slutsats på. Dessutom kommer effekten i hög grad bero av var geografiskt, grödförändringen kommer att ske. Om det mest är i skogs- och mellanbygder som spannmålsodlingen minskar och vallen ökar, medan det kustnärajordbruket i södra Sverige fortsätter sin inriktning, kan man diskutera om en reell kävevinst kommer att uppnås.

I avsnitt 5.1, axel 1, sägs att axel 1:s huvudsakliga syfte inte är att uppnå positiva miljöeffekter. Detta speglar mycket tydligt det problem som SNF har påpekat under hela debatten om det kommande landsbygdsprogrammet. Vi menar att utan tydliga miljövillkor kommer inte vare sig axel ett eller tre att bidra till hållbar utveckling, trots att detta är ett övergripande mål som framhålls i t ex den nationella strategin. Detta övergripande mål återspeglas inte i utformningen av axlarna och miljöns roll tonas ner i axlarnas utformning. När SNF har framfört detta tidigare har svaret varit att det övergripande målet kommer att styra axlarnas utformning och med andra ord skulle miljöns roll därmed vara tillgodosedd. SLI:s utkast till rapport menar ju att det inte går att säga om axel ett har vare sig gynnat eller försämrat miljön, vilket ligger i linje med SNF:s synpunkt att miljöinverkan är mycket otydlig.

På sidan 39 behandlas bl a bioträdor. SNF delar inte SLI:s slutsats att bioträdor självklart är positiva för miljön. Det finns idag mycket få studier på hur miljön påverkas och det beror i allra högsta grad på var i landet och var i landskapet bioträdan placeras.

På sidan 40 hävdas att fånggrödor och vårbearbetning är en av de effektivaste åtgärderna för att minska utlakningen. Visst är det bra insatser men frågan är om det har varit ett kostnadseffektivt sätt att minska växtnäringens förlusterna. Ekologisk produktion är ett produktionssystem som innehåller fler åtgärder och är billigare per hektar.

Vi tror också att det är förhastat att dra slutsatsen att fosforförlusterna kommer att minska till följd av gårdsstödet och ändrade djurtäthetsregler.

När det gäller åtgärden ”Miljöskyddsåtgärder”, sidan 41, anser SNF att SLI drar höga växlar på denna. Det som ingår i Miljöskyddsåtgärder är i stort sett åtgärder som de flesta, större jordbruk redan genomfört och som kan betraktas som god praxis i lantbruket. Det är tveksamt om ett återinförande av det f d REKO-programmet kommer att förbättra miljön i någon större utsträckning. Man kan diskutera i vilken grad dessa åtgärder skall ersättas ekonomiskt, när de huvudsakligen handlar om att dokumentera vad man gör snarare än att förändra sitt beteende, med undantag för vissa delmoment.

Slutligen, sist i utkastet till rapport behandlas kort axel tre. På sidan 45 är resonemanget inkonsekvent eftersom man först menar att det inte går att bedöma miljöeffekterna av axeln, till följd av att LAG-grupperna kommer att besluta om vilka projekt som skall ingå senare. I nästa andetag hävdar man dock att negativa miljöeffekter kommer att bli små. Detta är inte logiskt. För att kunna garantera att negativa miljöeffekter inte uppstår bör man styra LAG-gruppens urval enligt vissa miljökritier.

SNF anser också att det är mycket anmärkningsvärt att SLI säger att någon miljökonsekvensanalys inte behövs av axel fyra (LEADER). Vi delar inte denna slutsats.

Avslutningsvis, SNF ställer sig tveksam till värdet av rapporten och menar att det är för tidigt att dra slutsatsen att indirekta negativa effekter av det kommande landsbygdsprogrammet kommer att bli obetydliga. Det kommer ju att bero på hur detaljerna utformas, budgetfördelning och prioriteringar av enskilda projekt.

Med vänlig hälsning,

Gun Rudquist

Miljöchef

### **8.3 Synpunkter från Ekologiska Lantbrukarna**

#### **Synpunkter på miljöbedömning av Landsbygdsprogrammet 2007-2013**

Som komplement till det vi påpekade vid samrådsmötet den 19 juni vill vi framföra följande skriftliga synpunkter.

#### **Övergripande**

Vi ifrågasätter angreppssättet att jämföra kommande LBU program med alternativet att inte ha något LBU-program alls. Vi anser att det vore mer givande att jämföra kommande program med nuvarande även om skillnaderna i vissa fall är små.

Vi är medvetna om att syftet med miljöbedömningen är att konstatera eventuell negativ miljöbelastning och inte att påpeka hur miljönyttan kan öka. Vi tycker ändå att man bör peka på vikten av att integrera hållbar utveckling i samtliga axlar för att minimera riskerna för ökad negativ miljöpåverkan. I förslaget till program behandlas konkurrenskraft i axel 1, miljönytta i axel 2 och ökad livskvalitet i axel 3. Vi anser att det är av värde att uppmärksamma denna uppdelning mellan axlarna och att samtidigt påpeka att riskerna för att programmet bidrar till negativ miljöpåverkan avsevärt kan minska om miljöaspekterna beaktas i samtliga axlar. T ex. kan investeringsstöd i axel 1 prioriteras för investeringar som både ger ökad konkurrenskraft och ökad miljönytta.

Detta är helt i linje med Kommissionens uttalade vilja att skapa synergieffekter mellan axlarna.

#### **Miljötilståndet**

##### *Bekämpningsmedel*

Vi förvånas över hur positivt SLI i rapporten beskriver den användning av kemiska bekämpningsmedel som sker i lantbruket. På sidan 22 i beskrivningen av jordbrukets bidrag till negativ miljöpåverkan nämns överhuvudtaget inte användningen av kemiska bekämpningsmedel.

För miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö (sidan 26) nämns enbart delmål 4 om minskade hälso- och miljörisker vid användning av kemiska ämnen.

Miljömålet Giftfri miljö säger entydigt att i ett generationsperspektiv (20 - 25 år) ska halterna naturfrämmande ämnen i miljön vara nära noll. Detta går knappast att uppnå om inte även användningen av sådana ämnen i miljön reduceras i motsvarande grad. Med andra ord måste större delen av den kemiska bekämpningen avvecklas. Om målet ska nås inom 20 - 25 år måste avvecklingen ske på betydligt kortare tid, eftersom många kemiska bekämpningsmedel bryts ned långsamt och resthalter därför finns kvar i mark och vatten långt efter att användningen upphört. Det är alltså ganska begränsad tid som står till buds med tanke på de stora förändringar detta måste innebära i jordbrukets produktionsmetoder.

Vi anser att det i rapporten tydligt bör framgå att:

- användningen av kemiska bekämpningsmedel i lantbruket ökar snarare än minskar, sett till antal doser per hektar grödor som bekämpas, även sett till mängd aktiv substans de senaste åren
- åkerarealen har minskat under perioden, vilket inte korrigeras för i statistiken

Det är även anmärkningsvärt att en ökad andel betning (användning av kemiska bekämpningsmedel på utsäde före sådd) beskrivs som en positiv utveckling (sidan 28).

### **Axel 1**

Risken för negativ miljöbelastning (både direkt och indirekt) kan avsevärt minska om miljöaspekterna tas med i prioritering av beviljade projekt. I nuvarande förslag bedöms projekten endast utifrån en affärsplan.

### **Axel 2**

#### *Minskade växtnäringsförluster*

Vi efterfrågar en analys av följderna av att sänka arealmålen för fånggrödor och skydds zoner i kommande program.

### *Miljöskyddsåtgärder*

Förtydliga att åtgärderna kan ha effekt på minskade risker med användning av bekämpningsmedel, men att åtgärderna har en mycket begränsad effekt på minskad användning.

### Ekologisk produktion

Konstaterandet att miljönyttan beror av var åtgärden genomförs är korrekt. Samma resonemang gäller även för andra miljöersättningar. Vi föreslår därför att övriga avsnitt om miljöersättningar kompletteras med liknande resonemang.

Att ekologisk produktion har miljöfördelar är flerfaldigt vetenskapligt bevisat. Det måste tydligt framgå i texten. I alla statliga rapporter där ekologisk produktion behandlas som utkommit på senaste tiden konstateras att ekologisk produktion bidrar till att uppfylla flera av miljö kvalitetsmålen. Senaste exemplet finns i den nationella strategin för landsbygdsutveckling, sidan 16. ”I ekologisk odling används inte kemiska växtskyddsmedel. Produktionsformen bidrar därför till att nå god vattenkvalitet men har också positiva effekter med avseende på biologisk mångfald, hållbar och resurseffektiv produktion och till möjligheten att nå flera av de nationella miljö kvalitetsmålen.”

I bilaga 1 har vi gjort en sammanställning av de miljömål ekologisk produktion bidrar till med hänvisning till vetenskapliga referenser.

### Första beskogning av åkermark

Vi ser gärna att man förtydligar risken för eventuella negativa miljökonsekvenser av att beskoga åkermark. Risken ökar för minskad biologisk mångfald vid igenplantering. Om areal för att fånga solenergi och omforma den till livsmedel tas ur bruk finns det en uppenbar risk att resurseffektiviteten i livsmedelsproduktionen minskar. Bioenergiproduktion på åkermark får inte innebära att fossilenergianvändningen i livsmedelsproduktionen ökar än mer.

### **Axel 3**

Vi ser gärna att man kompletterar resonemanget på sid 44 (första meningen efter tabell 15) med att eventuella miljökonsekvenser kan minskas om miljöaspekterna beaktas vid prioritering av medel. Projektplaner som krävs för att få ersättning bör även innehålla en miljöbedömning.

## Sammanfattningen

Konstaterandet att eventuellt ökat djurinnehav ökar miljöbelastningen är korrekt, men blir missvisande när det står utan sammanhang. Bilden måste kompletteras med beskrivning av det svenska problemet med ökad igenväxning och minskad biologisk mångfald som följd. Vi anser även att resonemang om vikten av att integrera miljöaspekterna i samtliga axlar avsevärt minskar risken för negativ miljöpåverkan hör hemma i sammanfattningen.

Vänlig hälsning,

Eva Hagström Öberg, Näringspolitik

Ekologiska Lantbrukarna

Bilaga 1

## Ekologisk produktion och miljö kvalitetsmålen

Enligt flera statliga utredningar gjorda den senaste tiden bidrar ekologisk produktion till uppfyllandet av följande miljö kvalitetsmål; ”Ett rikt odlingslandskap”, ”Giffri miljö”, ”Ingen övergödning”, ”Grundvatten av god kvalitet” och ”Levande sjöar och vattendrag”, ”Begränsad klimatpåverkan”.. (SJV ”Mål för ekologisk produktion 2010”( ( 2004:19), SOU 2003:105, SLI 2003:2)

*Ekologiskt jordbruk bidrar till ”Ett rikt odlingslandskap”*

Att ekologiskt lantbruk bidrar till ökad biologisk mångfald är flerfaldigt vetenskapligt bevisat. Ökningen av mångfalden beror främst på att ekologiska odlingen bygger på varierade växtföljder med inslag av vall och att kemiska bekämpningsmedel inte används. Varierade växtföljder med vall bidrar också till förbättrad markstruktur och motståndskraft mot skadegörare och ogräs. Det är en förutsättning för att kunna slopa kemisk bekämpning, vilket åter igen gynnar den biologiska mångfalden. Flera studier slår fast att ekologisk produktion gynnar fågellivet, antalet vilda växter och skadegörarens naturliga fiender i åkerlandskapet. Ekologisk produktion bidrar även till bibehållandet av en variationsrik genpool hos insekter och växter som är avgörande för naturens förmåga att anpassa sig till förändrade omständigheter (t.ex. klimatförändringar). (”Ekologiskt

Lantbruk och Biologisk mångfald – en litteraturgenomgång, Johan Ahnström, CUL, SLU, 2002”).

Eftersom ekologiskt uppfödda idisslare (kor, får, getter) utfodras med mer grovfoder (hö och ensilage) än konventionellt uppfödda idisslare (regleras i KRAV-reglerna) blir större andel åkermark på den ekologiska gården bevuxen med vall.

Andelen vall är fyra gånger så stor på ekologiska gårdar som på konventionella gårdar i Södra Götalands slättbygder (Livsmedelsekonomiska institutet rapport 2003:2). Vall gynnar den biologiska mångfalden genom att den är en flerårig gröda jämfört med spannmål. Vallarna förbättrar markstrukturen och ökar motståndskraften mot skadegörare och ogräs. Bristen på vallodling i slättbygden är ett avgörande skäl till minskningen av insekter och fåglar.

Den rikaste biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet finns i naturbetesmarker och slåtterängar. Det är svårt att avgöra i vilken omfattning naturliga betesmarker gynnas av ekologisk produktion, eftersom det saknas närmare studier av frågan. Tre faktorer talar dock för att betesmarker gynnas av ekoproduktion:

- På den ekologiska gården krävs det att huvudandelen av fodret ska vara egenproducerat. Det kan leda till ökat bete på naturbetesmarker för att frigöra åkermark för produktion av vinterfoder. Dessutom talar (rekommendation eller bestämmelse?) KRAV-reglerna om hur stor andel av fodret som ska komma från bete.
- Högre krav på utevistelse för djuren kan leda till ökat bete på naturbetesmarker.
- Avkastningen är lägre för ekologiskt hållna djur än från motsvarande konventionella djur. Om man strävar efter en viss mängd animaliska livsmedel så krävs ett högre antal djur med en ekologisk produktion. Med ett större antal djur följer ett större behov av betesmarker. (SOU: 2003:105)

Ett nyligen genomfört examensarbete av Madelein Wallin ”Gynnas miljö-kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap bäst av ekologiskt eller konventio-

nellt lantbruk?" visar att det betas mer eller åtminstone lika mycket i ekologisk produktion som i konventionell.

Enligt en av Jordbruksverkets undersökning finns ett tydligt samband mellan gårdar med stöd för ekologisk produktion och mängden betesmark (Livsmedelsekonomiska institutet rapport 2003:2).

### *"Giftfri miljö" med ekologiskt lantbruk*

Ekologisk produktion en viktig åtgärd för att minska bekämpningsmedelsanvändningen, då kemisk bekämpning inte används. Ekologisk odling har dessutom en viktig pedagogisk effekt genom att utveckla fungerande metoder som alternativ till kemisk bekämpning och i hela landet visa upp goda exempel på hur man kan odla alla grödor utan bekämpningsmedel. I många sammanhang, exempelvis i diskussionerna om vattenskyddsområden vid dricksvattentäkter, låter det som det är omöjligt att klara produktionen utan bekämpningsmedel. Ska konventionella lantbrukarna avstå från bekämpningsmedel där anser de sig ha rätt till ersättning som vida överstiger dagens ersättning för ekologisk odling. Ekologisk odling ter sig i detta sammanhang som en för samhället kostnadseffektiv åtgärd för att förhindra användning av kemiska bekämpningsmedel.

Statistiken över bekämpningsmedelsanvändningen i jordbruket är dystert. De senaste tio åren har användningen ökat med ca 50%. Ogräsbekämpningen står för praktiskt taget hela ökningen. Användningen av svamp- och insektsmedel har varit i stort sett oförändrad de senaste 20 åren. Ofta beskrivs användningen av bekämpningsmedel i antal doser dvs hur många gånger man sprutar per hektar åker. Det genomsnittliga antalet doser per hektar bekämpad gröda är 3,3 utslaget på hela Sveriges arealer med spannmål, oljeväxter, potatis och sockerbetar inklusive den ekologiskt odlade arealen (SCB, 2003). Räknas ekoarealen bort hamnar det genomsnittliga antalet doser per hektar på 3,8. Även rester av bekämpningsmedel i dricksvattentäkter i Sverige ökar. Långsiktiga effekter på miljö- och hälsa av ökade halter är okända.

Hur mycket bekämpningsmedelsanvändningen har minskat hittills till följd av ekologisk odling är dåligt undersökt. Man skulle kunna kvantifiera vilken effekt den ekologiska odlingen har på bekämpningsmedelsanvändningen på följande



sätt. I södra Sveriges slätt och mellanbygd (SCB:s skördeområden Gss, Gmb, Gns och Ss) odlas 430 ha potatis, 2530 ha oljeväxter och 61 260 ha spannmål ekologiskt (Jordbruksstatistisk årsbok 2005). Med en genomsnittlig användning på 3,8 doser per hektar innebär detta uppskattningsvis att ca 245 000 färre doser bekämpningsmedel sprids årligen i södra Sveriges slätt och mellanbygder till följd av ekologisk odling. Det är en avsevärd minskad användning av bekämpningsmedel.

Bekämpningsmedelanvändning i livsmedelsproduktionen påverkar biologisk mångfald men har också direkta effekter på människan. Barn som äter ekologisk mat har mindre koncentration av bekämpningsmedelsrester i urinen än de som äter konventionell mat visar en amerikansk studie (Organophosphorous pesticide exposure of urban and suburban preschool children with organic and conventional diets, Cynthia L Curl, Richard A Fenske, Kai Elgethun, doi:101289/ehp.5754 Oct. 2002 (finns på <http://dx.doi.org>)). Detta samband har även nyligen påvisats i liknande undersökningar gjorda i Skåne. Undersökningen presenterades i nummer 10 år 2005 av Råd och Rön, se [www.radron.se](http://www.radron.se).

#### *Ekologiskt jordbruk bidrar till "Ingen övergödning"*

Forskarna är överens om att mängden kväve som cirkulerar inom systemet avgör storleken på kväveläckaget. Oavsett odlingssystem har det stor betydelse vilken intensitet jordbruket har och hur väl man lyckas anpassa gödselmängd och spridningstidpunkt till grödans behov. ( Bergström, Kirchmann Ekohydrologi nr 56 SLU 2000)

Flera europeiska undersökningar visar att utförsel och införsel av kväve i högre grad är i balans på ekologiska gårdar än på konventionella (Drake & Björklund, 2002). Det beror på att det ekologiska lantbruket ofta har en lägre intensitet i form av färre djurenheter per hektar och mindre stallgödsel än det konventionella lantbruket. Det är viktiga orsaker till att ekologiskt lantbruk ofta uppvisar mindre kväveöverskott och högre kväveeffektivitet (Gunnarsson, 2001; Ivarson & Gunnarsson, 2001; Mäder m.fl. 2002). Den lägre intensiteten gör också att det ekologiska lantbruket ofta har mindre utlakning per hektar (Torstensson m.fl., 2000; Drake & Björklund, 2002). Detta innebär att ekologiskt lantbruk bidrar till miljömålets uppfyllelse.

Fånggrödor som är en teknisk åtgärd för att minska läckaget av kväve är tre gånger så vanliga i ekologiskt lantbruk. Jordbruksverkets statistik visar att 40 % av den ekologiska arealen där ettåriga grödor odlas använder fånggröda. Som jämförelse var år 2002 andelen anlagd fånggröda inom ersättningsformen ”Minskat kväveläckage” 12 % av den totala anslutningsbara åkerarealen (de sex södra kustlänen). (SJV Rapport 2005:13)

*”Begränsad klimatpåverkan” med ekologisk produktion*

Tillverkning av handelsgödselkväve står för en stor del av det svenska jordbrukets fossilenergianvändning. Energiåtgången motsvarar uppskattningsvis 150 000 ton olja per år. Ekologisk växtodling bidrar inte alls till denna resursförbrukning eftersom handelsgödsel inte är tillåten.

Energi användningen på ekologiska mjölkgårdar är lägre än på konventionella visar en livscykelanalys. Anledningen är att tillverkningen av handelsgödsel och kraftfoderhanteringen är energikrävande och ökar förbrukningen på de konventionella gårdarna. (Life-cycle Inventory of 23 Dairy Farms in South-Western Sweden. SIK, Nr 728 2004)

## 8.4 Synpunkter från Swedish National Network Unit for LEADER

Följande anteckningar från samrådet har skickats av Hans-Olof Stålgren, Svenska Nätverket för LEADER.

### *Inledning Eva Kaspersson*

De negativa effekterna skall bedömas och tas med i miljörapporten. Detta görs tillsammans med ex-ante-utvärderingen där man också skall bedöma effektiviteten i miljöåtgärderna.

Nu vet vi att det 4844 miljoner som är den totala budgeten. Den indikativa fördelningen har förändrats sedan vi fick siffrorna. Axelfördelningen är 15, 75 och 10 %. 7 av miljömålen bedöms mycket svåra/svåra att nå. 9 av dem kan nås med ytterligare åtgärder.

Naturvårdsverket:

- Återföring av fosfor (dvs slam) finns som ett mål. Där kan man ha en åtgärd.
- Ingen övergödning skrivs att det har nåtts med 380 % men det är ett rent administrativt mål som kanske inte har varit så realistiskt (får lågt satt). Det bör tas med i beskrivningen.

Jordbruksverket:

- Ingen övergödning och återföring av fosfor kan vi förtydliga lite grand. Men meningen är att identifiera eventuella negativa effekter i huvudsak.
- God bebyggd miljö?

Ekologiska lantbrukare: Var skall de positiva effekterna beskrivas? Är det i ex-ante-utvärderingen?

Eva Kaspersson: Ja, det är där vi skall beskriva nyttan med åtgärderna. Hur ser Sverige ut? Det är viktigt att placera in var aktiviteterna hamnar. Därför gör vi

en beskrivning i en tabell av de olika produktionsområdena och hur stor andel åker i olika områden m.m. Det är inte minst viktigt att visa för EU-kommissionen.

Åke Clason: Det vore ännu bättre om tabellen förtydligades med en karta.

Ingrid, Naturvårdsverket: Den här beskrivningen är mkt viktigt inte minst för att visa att beskogning av åkermark inte är högprioriterad. Det gäller att visa att öppen åker är en bristvara. För många är jordbruket negativt för miljön men för oss är jordbruk en förutsättning för att kunna ha något av det positiva kvar.

#### *Eventuella negativa effekter*

##### **Axel 1:**

Bosse från SJV De negativa effekterna är oftast indirekta genom att man gynnar lantbruk som kan ha någon negativ effekt på ett annat område. Vi kanske gynnar lantbruk i särskilt känsliga områden eller något sådan. Vad kan vi hitta där åtgärden i sig kan medföra negativa konsekvenser. Genom Axel 1-åtgärderna, om de lyckas, kommer jordbruksaktiviteten ökas. Men investeringsstödet borde ge ett effektivare, mindre miljöbelastande, resursanvändning. Kompetensutveckling bör höja miljökunskapen.

Totalt är den eventuella negativa effekten att intensiteten kan öka i viss produktion men totalt innebär effektivare maskiner och produktionsmetoder möjligheter till mindre negativa miljöeffekter per producerad kvantitet eller per hektar.

Om vi jämför den negativa effekten med att inte genomföra åtgärden alls skulle slutresultatet bli sämre eftersom de positiva effekterna inte kommer med.

Ekologiska lantbrukare: Jag saknar ett resonemang om att ta varje axel eller åtgärd för sig. Jag skulle vilja att man såg helhetsbedömningen med socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbar produktion. Kan man i axel 1 stödja en investering som både ökar effektiviteten och ger ekologisk hållbarhet så skulle man nå ännu längre i miljöhänseende.

Skogsstyrelsen: Allmänt är det väldigt lite skog men det är ju väldigt lite skog i programmet. Varför tas inte åtgärden för infrastruktur upp?

Bosse, SJV: Vi har en allmän mening om de övriga åtgärderna i axel 1 och deras indirekta effekter

### **Axel 2:**

Eva Kaspersson: Här är kompensationsbidraget det stora. Många andra åtgärder är direkta miljöåtgärder.

Bosse SJV: 4-5 av åtgärderna är knutna till djurhållning. Det innebär en ökad belastning på näringsläckage m.m. Men samtidigt ligger satsningarna geografiskt (Lfa t.ex.) där näringsläckaget är mkt lågt och inte är en risk. Den positiva effekten överväger.

Ingrid, Naturvårdsverket: Alternativet till ökad djurhållning är att vi skulle öka importen av kött vilket i sig, totalt för Europa, skulle öka miljöbelastningen.

Ekologiska lantbrukare: Jag skulle vilja se en bedömning av minskning av bekämpningsmedel genom ökad satsning på ekologisk produktion.

Ingrid: Förlusten av biologisk mångfald i i Sverige jämfört med andra länder kunde vara intressant.

Bosse: Kommissionen kanske inte ser så stark koppling mellan djurhållning och ökad biologisk mångfald.

### **För samtliga åtgärder**

Hans-Olof: Det vore bra med ett resonemang om effekten av att arbeta med åtgärder som är helt beroende av enskilda näringsidkare jämfört med att arbeta med gemensamma planer.

Ekologiska lantbrukare: Jag saknar ett resonemang om att ambitionsnivån för kantzoner och fånggrödor sänkts jämfört med nuvarande LBU.

Dessutom verkar det som om det är viktigare för miljömålen att ha lågdossprutor och skyddsutrusning jämfört med att inte spruta alls.

När det gäller energigrödor på mark vill jag att man skall peka på att plantering av energiskog kan innebära en permanent beskogning dessutom innebär det ett behov av intensifierad livsmedelsproduktion på andra områden.

Det finns tydliga rapporter som slår fast att ekologisk produktion bidrar till att uppfylla flera av miljö kvalitetsmålen.

Bosse, SJV: Vi skall jämföra effekterna med fallet om programmet inte fanns överhuvudtaget, inte med tidigare program. Vi ville komma ifrån en diskussion och definition av hållbarhetsbegreppet och uttryckte oss därför indirekt. Vi diskuterade en hel del om biodiversiteten beroende om hur stora satsningarna blir och var de hamnar. För mkt salix skulle bli direkt negativt.

### **Axel 3:**

Eva Kaspersson: Vi försöker beskriva för andra medlemsstater inom EU om det svenska landsbygdsprogrammet har negativa miljöeffekter eller inte.

### *Slutsatser*

Axel 1: Obetydliga negativa effekter på miljön

Axel 2: Om produktionen stimuleras kraftigt och det är en djurkoppling kan det vara en negativ påverkan.

Axel 3 och 4: Beroende på aktivitet

### *Övriga synpunkter*

Skriv konsekvent Landsbygdsprogrammet eller LBP när det gäller det nya programmet och LBU när det gäller det gamla programmet. För ett resonemang om vad som skulle hänt om man inte gör regional och lokal planering enligt RPE och Leader. Skall det vara med i ex-ante eller i miljöbedömningen.

Ingrid: Jag vill att det skall framgå att det är negativt med förlust av åkermark i Sverige jämfört med andra länder.

Mathilda Åberg: Jag har inte sett några andra miljöbedömningar och det är ju första gången de görs. Det finns än så länge inga inskickade officiella dokument från medlemsstaterna som man kan jämföra med. Det är viktigt att jämföra effekterna av vad man gör i en åtgärd med vad man gör i en annan så att de inte motverkar varandra.

Ewa SLI: Det är bra att peka på de globala effekterna om man t.ex. flyttar konsumtion (eller produktion för konsumtionen) från ett område till ett annat.